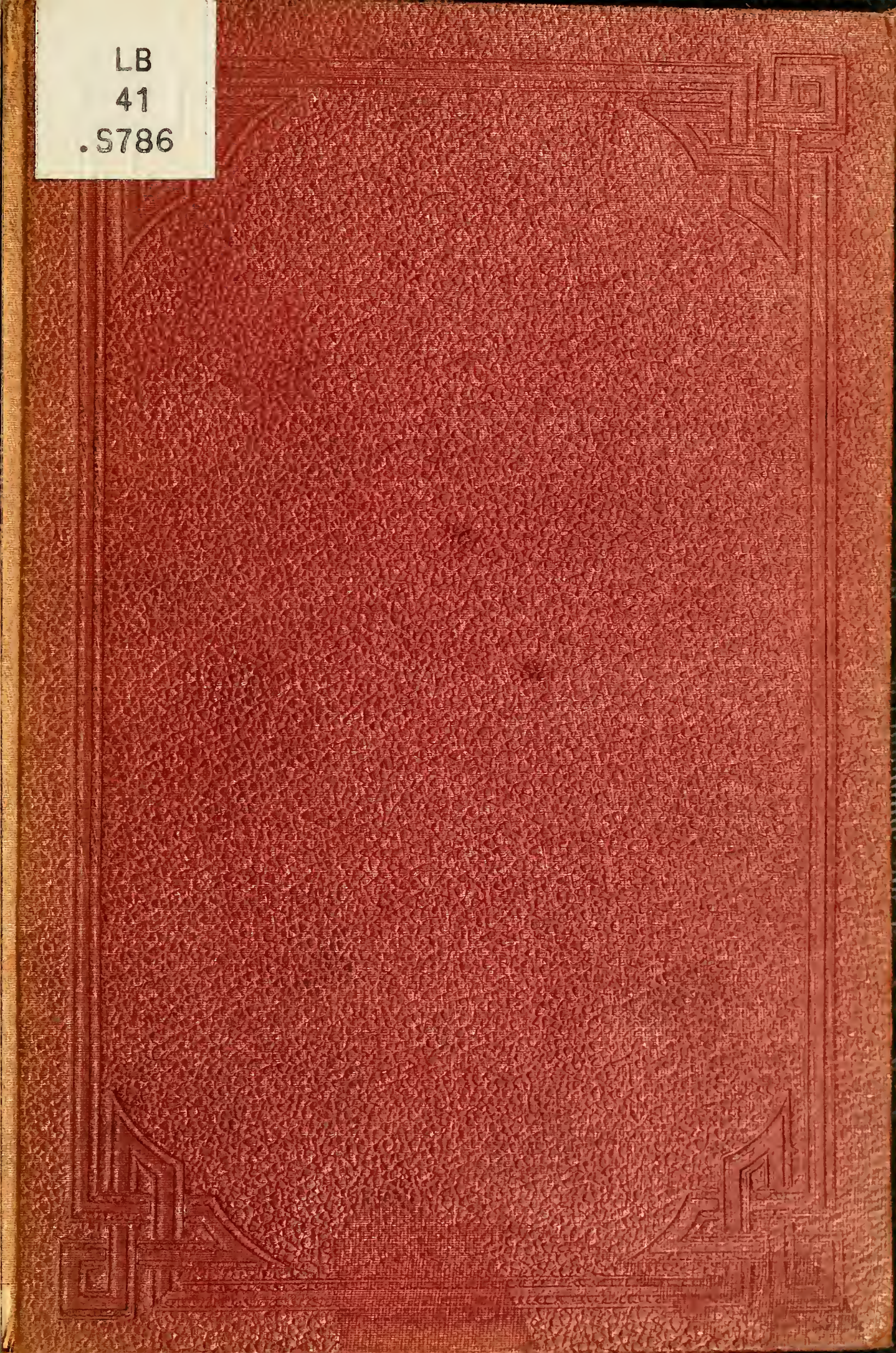


LB
41
.S786





BESZÉD

A

KÖZMÍVELŐDÉS ÉS AZ EGYETEMEKRŐL.

A MAGYAR KIR.

TUD. EGYETEM UJJÁALKITÁSA XCI. ÉVNAPJÁN

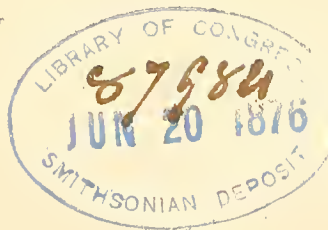
EZ ÚTTAL

1871. június 26-án

MONDOTTA :

DR. STOCKINGER TAMÁS,

KIR. TANÁCSOS, ORVOS ÉS SEBÉSZTUDOR, A KÓRODAI ELŐKÉSZÍTŐ SEBÉSZET
NY. R. TANÁRA ; A BUDAPESTI KIR. ORVOSEGYLET ÉS A MAGY. KIR. TERMÉ-
SZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT RENDES TAGJA, AZ ORVOSI KAR VOLT DÉKÁNJA
ÉS A M. KIR. TUD. EGYETEM E. I. RECTORA.



BUDÁN, 1871.

A MAGYAR KIR. TUDOM. EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁBÓL.

LB+

5-100

45

Úgy hiszem afelett senki sem kételkedik, hogy minden felsőbb, de különösen egyetemi tanításnak végeztélja : az állam culturállapotának telhetőleg erélyes fejlesztése. Than K. 1870. január 16-án a m. tud. akadémiánál tartott székfoglaló értekezésében.

Nagytekintetű Gyülekezet!

A m. kir. tud. egyetem 1780. mart. 25-én kelt alapítványi okiratában olvassuk : hogy I. Lajos dicső emlékű királyunk 1360. Pécs városában, Zsigmond római császár s Magyarország királya 1388. Budán, végre nagy Mátyásunk 1465. körül előbb Esztergomban, később Pozsonyban, végre országunk fővárosában egyetemes tanintézetet alapított, mely nem csekély állást foglalt el európai egyéb testvérintézetei között. A tudomány most nevezett menhelyei a mohácsi vész és utána következett pusztítások súlya alatt összeroskadván, hazánk nagy csataterén, harczajongás és a nyomor fohászhai között, a múzsák elnémultak.

Ez volt Magyarország tudományának és közmíveltségének akkori állapota tovább egy hosszú századnál, mely alatt a kifosztott lakosság barbár ellensége elől culturájának csekély maradványaival hátrább és hátrább tért az ország nyugati határszélei felé.

2126.67

E maradványokat megőrizni és lehetőleg szaporítani, új menhelyet nyitni az üldözött tudománynak most az egyház tűzte ki czéljául magának, bár az ellenség még elfoglalva tartá a hazának véres földjét és a félhold ott csillogott Buda várának tornyait. Országunk nagy primása Pázmány Péter a hit- és bölcsészettani karral köztdományi főiskolát kezdeményezett Nagy-Szombatban, mely megerősítve és szabadalmakkal ellátva II. Ferdinand 1635. october 18-án kelt kiváltsági levele által, alapkövét képezte országunk még eddig is egyetlenegy tudományegyetemének.

Pázmány dicső utódai, Lippay György és Lósy Imre által később jogtudományi, Maria-Terézia kir. alapító nagyasszonyunk kegyelméből pedig orvosi karral szaporított főiskolánk többé nem félvén Nagy-Szombat szűk falai közé, működésében tágasabb tért, díszesebb székhelyet, szabadabb közlekedést látszott követelni magának, mire az ország kedvezőbbre fordult viszonyai is kilátást engedtek, midőn 1686. sept. 2-án megszabadulván a törökök igájától Budavára régi fényében ismét tündökölni kezdett.

S azért mindenkor dicső emlékü asszonyunk fogamatba vevén abbeli jogát, melynél fogva a rendek egyetértésével az elhagyott zárdák, apátságok és prépostságok felett intézkedhetett, kedvencz nemzetének egyházi javadalmakból gazdagon megadományozott egyetemét 1780. junius 25-én az ország legfényesebb pontjára budavári saját palotájába áthelyezte, épületek, kertekkel, templommal, első sz. királyunk ereklyéjével megajándékozta, és saját törvényhatósággal, kiváltságok és szabadalmakkal ellátva, saját maga és

királyi utódainak közvetlen felügyelete, védelme és pártfogása alá helyezte. Így szilárdult meg végre a magyar tudomány s avval együtt közmíveltségünk annyiszor kezdeményezett, annyiszor megingatott, lerombolt s ismét felépült alapintézete.

Közmívelődést és közoktatást mindenütt egyenlő léptekkel látjuk haladni és a népek érettségének bírálatára azon részvét szolgálhat alapul, mellyel a nevelés és oktatás ügye iránt viseltetnek. Midőn az athénei Akadémia csarnokaiban Socrates, Plato s Aristotelessel találkozunk, ellenben olvassuk, hogy a római tanács Diogenes, Karneades és Kritalausból álló küldöttséget kiutasította az örök városból, nehogy az ifjuság böles tanításaik hallgatása kedvéért szokott testgyakorlatait elmulasztja: fokmértéket nyerünk a görög és a római míveltség bírálatára, mely létezett a finom Perikles és becsületes Cato idejében.

Tudjuk, hogy időszámításunk első századai folytán nagyhírű iskolák támadtak Caesarea, Antiochia, Edessa, Alexandria, Carthágo és a délkelet egyéb nagy városaiban, melyek világszerű addig ismeretlen igazságokat hirdetének, úr és szolga, férj és nő, atya és gyermek, a győztes Róma és a leigázott népek között új és helyesebb viszonyokat alapítanak, az emberség és nemes szabadság elveit, törvényelőtti egyenlőséget, a házas felek egyenjoguságát taníták, hadat üzenve így a zsarnokok önkényének. Ezek valának a kereszténység első világiskolái.

Mintán a római világalom a germán népek rohamára alatt porba dőlt, midőn a vándorló népek ársjai Európának minden politikai és társadalmi ren-

dét eltemették, és az ujjaalakult népek között csak hosszú idő folytán kezdett vágy ébredezni jog és szabadság után : akkor is az egyház a közrombolás között egyedül tartván meg épségét zászlaja alá kezdé gyűjteni az ifju államokat és megszelidítván a vad indulatokat, a hajlamoknak nemesebb irányt jelölván ki, oly új civilisációt törekedett megalapítani, melynek oltalma alatt a győztesek harczvágya mérsékeltesse, a legyőzött fél részére irgalom és kimélet biztosítások ; s így végre a belforrongások lecsillapítására eleinte országos fegyverszünet, később állandó béke lőn kieszközölve.

Ezen állapot biztosítására és tovább fejlesztésére szükséges volt, hogy az új nemzedék neveltesse, vad hajlamai nemesítesse, ösztönei mérsékeltesse, és pedig nyilvános oktatás által, mely iskolák hiányában eleintén egyedül a szószékből volt adható templomban vagy szabad ég alatt, azon örökös tanszékből, melyből törvényhozó atyáink egyik jelese szerint „úgyiszólván a népesség még most is összes szellemi táplálékát meríti.“

Később az állam, nemesség és községek bel és kültámadások elleni küzdelmekben elfoglalva lévén, egyszersmind megvetéssel tekintvén oly műveltségre, mely a nyers erővel megmérkőzni nem birt, az oktatásügy felkarolására ismét csak az egyház volt hivatva, és hivatását híven teljesítette is. Legrövidebb idő alatt minden nagyobb községben iskolák keletkeztek, melyekben a lelkész a tudás első elemeiben oktatta az ifjú nemzedéket. Majd magasabb fokú tanintézetek támadtak székesegyházak, káptalanok és zárdák körében, hol a püspök, vagy más egyházi

főnökök és szerzetesek latin és görög nyelv, szónoklat és költészet, számtan és zene, bölcsészet és hittanból előadásokat tartottak, eleintén csak áldozárjelöltek, később az előkelő világi ivadék számára is.

Időfolytán az említett tanintézetek mind a tanítók, mind a hallgatók számára nézve gyarapodván, az egyháznak ezen téren kifejtett tevékenységét pénzbeli segélyzés és pártfogással támogatni kezdék most a fejedelmek is, mindenekelőtt a frankok nagy királya a tudomány buzgó művelője, a tudósok barátja és a mai európai civilisatio alapítója Károly római császár. Ő a régen fennállott zárdai és székesegyházi iskolák mellett oly köztanintézetet nyitott meg Párisban, mely már az egyetemi oktatás csiráját foglalta magában, a tudás minden ágaira és a tanulók minden nemeire kiterjesztvén működését. Élére Alkuint a nagyhirű angol benczést egyszersmind barátját Beda és Egbert tanítványát állította, kik oktatásukat Rómában nyerték volt azon tanintézetnél, mely Sapienza neve alatt még késő időkig fentartotta tudományi hírnevét.

Bulaeus a párisi egyetem történetirója szerint nagy Károly két rendbeli iskolákat tervezett és részint alapított is nagy terjedelmű birodalmában. Egyik részt nagy számmal a káptalani iskolák mintájára, melyekben grammatika, retorika és logika, továbbá arithmetika, geometria, musica és astronomia tanítottak trivium és quadrivium neve alatt; másokat nagyobb terjedelmű tankörrel birodalma fővárosaiban ama világiskolák példájára, melyeket Theodosius, Justinián és más Caesarok nyitottak és

kiváltságokkal diszítettek Róma, Byzanc és Berytus városaiban.

Ily állapotban találjuk a közoktatás és nevelés intézeteit a IX. század elején, s bár nemcsak Páris, hanem a nagy Frankbirodalom egyéb fővárosaiban is találkozunk tanintézetekkel, melyekben a világ minden részeiből egybegyülekezett hallgatóság előtt több rendű tudományok adattak elő, valóságos tudomány-egyetem Universitas Scientiarum nem létezett még seholsem. Számtalan segélyforrásainak daczára nem állott egy nagy Károly hatalmában sem létre hozni oly tanintézetet, mely a tudomány-egyetem nagyszerű eszméjének megfelelt volna. Védnökök s jótévők szükségesek ugyan ilyennemű vállalatoknak előkészítésére, de hogy életbe is léphessenek, arra még egyebekre is van szükség. Pénzerőn és pártfogáson kívül még kedvező hangulat és részvét a nagy közönség részéről, számos tanerők és kitűnő szellemek közreműködése és az élő nemzedéknél szélesen elterjedt tudvágy kívántatnak meg. Ezek még hiányoztak N. Károly idejében, tudomány és tudvágy kevés választottnak volt tulajdona, és csak négy század folytán terjedett az el szélesebb körökben, miután új műveltségi elemek érkeztek, és a gondolkozási tehetség a trivium és quadrivium tantárgyain már is elegendő-kép gyakorolta volt magát.

N. Károly halála után t. i. viszályok támadván egyház és fejedelmek, ezek és a nemesség között, az országok háború lángjaiba borulván, tudomány és művészet háttérbe szorítottak, az iskolák elhanyagoltak, s a tanítás egyre süllyedt, csaknem a XII. század kezdetéig, a midőn rend és békesség vissza-

térvén a városi községek újra alakulni, polgári és egyházi testületek ismét szerveződni kezdettek, végre szabad mozgás engedtetett a nyilvános tanintézeteknek is. Tanulók oly számmal gyülekeztek a fővárosok megnyíló iskoláinál, hogy az ezrekre szaporodott hallgatóság többé helyet nem talált a szűk termekben. Tehát a meglevők tágítása és új épületek megnyitása lett szükséges, mire a felvirágzásnak indult városi községek örömet szolgáltak helyet és költséget, jól tudván, hogy a tudomány e műhelyei hirnevet, fényt és jövedelmet árasztanak városaikra. Nagyhirű tanítók részint önként jelentek meg a felvirágzó iskoláknál, részint felszólítottak, és gazdag díjakkal kínáltattak meg a községek által. Bononiában Irnerius jogtudós, Párisban Abaelard és sz. Bernát hittanárok léptek fel, kiknek hallgatására nemcsak tudvágyó ifjak, hanem előkelő állásu érett férfiak ezrei gyűltek össze a tantermekben. Egyház és városi municipiumok vetélkedve közreműködtek a tanügy elősegítésében szabadalmak adományozása, tantermek építése, pénzforrások megnyitása, könyvtárak gyűjtése és szegény sorsu tanulók ellátása által. Távoli tartományokból hagyatékok és adakozások folytak be és idegen ajkú népek alapítványokkal járultak tanuló honfiaik ösztöndíjazásához.

Ekkép támadtak a XII. században nagy tudományu tanárok és tudnivágyó hallgatók gyülekezéséből a közmíveltség ama gyúpontjai, melyek egyetemes vagy világiskolák (Studium Generale, Universitas Nationum et Studiorum) nevét viselték, hallgatóiknak nagy száma, tanáraik hirneve, végre az előadott tantárgyak terjedelme, mélysége és sokfélesége által

tűnve ki az addigi iskolák felett. Mindazáltal a tudományok főosztályai, melyek a mai egyetemeknél együtt képviselve találhatnák, kezdetben egymástól elválasztva külön egyetemeknél adattak elő p. bölcsészet és hittan Párisban, jogtudomány Bononia és Pádna, orvostan Salerno városaiban.

A középkori egyetemnek önszervezett s teljesen önálló testületek valának, melyeknél tanítók s tanulók önalkotott szabályok szerint intézék el ügyeiket és fegyelmi jogot gyakoroltak magok körében. Mert ámbár pápák, fejedelmek és községek vetélkedve járultak az egyetemnek megalapítása és fentartásához, még is távolról sem igyekeztek magoknak abból jogot és befolyást származtatni azok kormányzására, melyek inkább mint jeles tanárok, buzgó hallgatók és kegyes pártfogók közös teremtményei szabadon működtek a szellem és tudomány országában.

A tudomány-egyetem élén kormányzó állott, ki a tanárok sorából és tanárok által határozott időre megválasztva, a tanácsadó testület közreműködésével vezette az intézet összes ügyeit. A tanulmányok és tanulók szaporodásával az összes tanártestület későbbben több tudományosztályok avagy karokra oszlott, melyek mindegyike ismét elnökét választotta, ki dékán neve alatt vezette ügyeit és képviselői minőségben foglalt helyet az egyetemi tanácsban. Végre a tanárokat minden idegen befolyás nélkül szigorú vizsgálat és érett megfontolás után a testület választotta, és ez az iskolai szabadság leglényegesebb jelének tekintett „Maximum privilegium scholasticae Libertatis.” Ily eljárás mellett biztosítva lőn a rend, a testületi szellem és az akadémiai méltóságok tekintélye.

A mint a tanárok úgy a hallgatók összesége is czélszerűen rendezett és osztályozott testületet képezett, melynek épségben tartása nem csekély feladat volt az egyetemi ifjuság roppant sokasága, a nemzetiség, társadalmi állás, életkor és szokások nagy különfélesége miatt. A tantermekben egymás mellett német és angol, olasz és francia, lovag, szerzetes, kanonok, nemes és polgári hallgató foglalt helyet, kik némelyeinél a tanulási idő egész húsz évre terjedett. Olvassuk, hogy a XIII. és következő századokban az egyetemi nemzetiségek száma, némely mai egyetem hallgatóinak számát fölül multa; hogy Bolognában 10,000-nyi hallgatóság között 17 citra és 18 ultramontán nemzetiség számíttatott, és Párisban a tanuló ifjuság összege 15—20 ezerre emelkedett, mi csak úgy érthető meg, ha az egyetemek akkori ritkaságát az újra felébredt és általánosan elterjedt tudvágyat, az egyetemi tanulás hosszú tartamát, végre szabadalmak vonzó erejét vesszszük tekintetbe. Ily sokaságnál rendet fentartani egyedül a testületi szellem segedelmével sikerült minden kényszerítő szabályok elmellőzésével. Kivánt eredményeket mívelt társadalomban létrehozni kormányok úgy mint testületek csak akkor lesznek képesek, midőn az értelem és szabad akarathoz folyamodván, kizárólag szellemi eszközöket vesznek alkalmazásba. De óvakodjunk a visszaéléstől, mert nemcsak erőszak és kényszer, hanem szabad akarat és ész is válhatnak zsarnokokká, midőn természet-szabta határaikon túl terjeszkednek.

Roppant száma miatt tehát Nemzetiségek szerint szervezkedett az egyetemi polgárság, melyek mindegyike külön kezelte ügyeit, közös lakások

(Collegia) és gyűlési helyiségekkel, saját hivatalok és tisztviselőkkel látván el magokat, törvényeket hozván az egyetemi tanács helybenhagyásával, végre védnököket (procuratorokat) választván magoknak a tanárok sorából, kik fegyelem és tanulás felett örködtek, és az egyetemi tanácsnál a nemzet érdekeit képviselték.

Az általános egyetértés és ügytársi szeretet megalapítására sem hiányoztak a kellő eszközök u. m. közös jogok és szabadsalmak, akadémiái ünnepélyek és multságok, közös tanulmányi nyelv sőt akkor közös vallás is. Barátságos érintkezés a tanárokkal, nyilvános vitatkozások és tudományos versengés fűzték egybe az egyetem összes tagjait oly testületté, mely szellemi működésének szabad gyakorlatában minden idegen beavatkozás ellen biztosítva volt a római császár és a szent szék védelme alatt. Az első egyetemek korában csak egy világi főhatalom létezett: a császár; egy vallási: a pápa; egy tudományi: az egyetem. Ide folyamodtak fejedelmek, zsinatok és testületek tanácsért, itt oldattak meg az egyház és államjog főkérdései; itt mondatott ítélet a népek ügyeiről, melytől fellebbezésnek többé nem volt helye.

A közoktatás kifejlődése és az egyetemek megalapításával párhuzamos léptekkel haladott Európában a közmíveltség. A római birodalom enyészete után a küzdés terén más társaság alakult meg; egyrészt új elemekből, másrészt az elenyészett világállam maradványaiból. Élet- és tetterős, de kormány és míveltség nélküli népek foglalván el a meghódított tartományokat, és összevegyülván legyőzött elleneikkel fölök társadalmi alakokat, vallást és

némely ismereteket kölcsönöztek; a barbár erő fryget kötött a római míveltséggel, melynek fejében tőle a municipális rendet, az absolut hatalmat és a ker. egyház intézményeit vette örökségül. Ezek között az egyház volt az, mely midőn mindenhol anyagi erő uralkodott, maga egyedül erkölcsi hatalmat vett alkalmazásba és a barbárság közepette megalapította azon magasztos eszmét, mely szerint az erőszak sem joggal, sem hatalommal nem bir szellem és meggyőződés felett.

Ha az V. században a kereszténység nem volt volna más, mint volt első kezdetén érzület, hit és meggyőződés : a római birodalom nyom nélkül tűnik el belső felbomlás és a barbárok rohama alatt; ellenben mint szervezett egyház, saját intézmények és főnökökkel, képes volt megvédni önmagával együtt a társadalmat is, meghódítani vad ellenségeit, és közvetítő lenni civilisatio és durva erőszak között.

A középkori civilisatio előharczosainak sorában a szerzetes rendek állanak, ama sok jó és roszról emlékezetes, alapszervezet és végczélra nézve mindenkor dicséretes intézmények. Halljuk azokról egy ép oly tudós mint elfogulatlan szerzőnek nyilatkozatát : „Tagadhatlan, hogy sok jót műveltek számos helyeken a szerzetesek. Míg szegénység a munkát kötelességgé tette nálok, szorgalom, később szerzett vagyon és hatalom segítségével sok vadon általok művelve, sok erdő, mocsár és siyatag termékeny földdé lett átváltoztatva. Hanem az anyagi jólétnél nemesebb gyümölcs is, tudomány és művészet, érleltetett meg a zárdák falai között; a muzsák egyedül itt találtak biztos menhelyet fegyverzörgés és vad dulongás kö-

zepette, itt őriztettek meg a tudomány hamu földött szikrái és tartattak fén a hasznos ismeretek emlékei boldogabb idők számára. A zárdákból kiinduló hittérítők megmérhetlen érdemeket szereztek földrajz, emberismeret és mindennemű egyéb ismeretek terén, míg a világot tartós hálára kötelezték azon rendek, kiknek tagjai tisztán emberszereteti céloknak: betegek ápolása, foglyok kiszabadításának, szegények segélyzésének áldozták fel életüket. Végtére voltak mindenkor szerzetesek, kik szellemi tehetség és nagy tudomány által tündöklöttek kortársaik között, s kikről azért mondhatni, hogy csillagok gyanánt ragyogtak azon századokban, melyeknek közjellege setéség volt.“ *)

Nem mellőzhetem és mellőzni nem akarom a középkori közmíveltség egy másik tényezőjét, mely rövid de ragyogó fényvel indult ki a Khalifák széles terjedelmű birodalmából, és határain túl Európában messze terjesztette sugarait: értem a zsidó-arab műveltséget. Ez, hogy csekély nem volt a többi között bizonyítja az is, hogy a spanyol Khalifák nagy könyvtárán kívül, mely hat százezer kéziratot foglalt magában, egyedül Andalusziában 70 nagyobb könyvgyűjtemény tartotta nyitva termeit az olvasó nagy közönség számára; továbbá hogy arab tanárok költészet és szónoklat, mennyiségtan s csillagászat, vegytan, füvészet és orvostanból tartottak előadásokat nagy számnál hallgatóság előtt, nem csak három világ-rész arab fővárosaiban, hanem azonkívül a keresztény világ közepén is, minthogy olvassuk, hogy latin, görög, zsidó és arab mesterek (quatuor Magistri)

*) K. v. Rotteck. IV.

nyilvánosan tanítottak egymás mellett Salerno város világhírű orvos iskolájánál.

Meggyalázott, száműzött, sokszor kifosztott, Avignonban egyedül a pápa által védett zsidó ősronaink Mohamed követőinél befogadva, ott bő alkalmat találtak tudományos tevékenységek kifejtésére, és bár még új üldözések következtek reájok, nem szüntek meg soha buzgón művelni a tudományokat, szaporítani ismereteiket tanulás, vagyonukat ipar és kereskedelem segédelmével. Őket mint orvosokat találjuk a Khalifák udvarainál és méltán tekintjük a tudomány folytonos közvetítőinek, minthogy szorgalmas tanulmányozás és fordításaik által a classika görög műveket eleintén az araboknál, később Európa népeinél megismertették. Így hírt, vagyont és befolyást szereztek magoknak népek és fejedelmeknél, és számos tudósaik között tiszteljük Maimonidest a XII. század bölcse orvosát és nagy tekintélyű hittudóst.

Az arab tudomány fő kútforrása Plato és Aristoteles volt, szerzője ama nevezetes észgyakorlatnak, mely vitálytan (dialectika) később scholastica név alatt csaknem az egész középkoron át elfoglalta Európa tudós férfait, és lehangzott minden tanszékről, de miután századokon keresztül a legfenségesebb szellemek előtt isteni és emberi dolgok mélyebb okainak kutatására szolgált eszközül, végződött avval, hogy szóvitáit Andromache anyja, és Niobe fiai körüli feszegetésekre fordította. Ezen tudós módszer és embereiről egyik újabb történetbuvár így nyilatkozik: „A stagyrita tekintélye a XIII. században II. Frigyes császár pártfogása, a Domonkos és Ferenczrendiek buzgósága által uralkodó és a Scholastika

dívó lett. Egy Halesi Sándor és N. Albert, egy Aquinói Tamás és Bonaventura, mindenekelőtt pedig Baco Roger dicső neveik tüntetik ki ezen korszakot. Mindezen hirneves férfiak a nevezett koldus szerzetek tagjai, a scholastikának legjelesebb tanítói és Aristoteles követői valának.

Ezen elmekből, melyekhez a korszak vége felé még a Humanismus és az Akadémiák csatlakoztak, fejlődött ki a középkori műveltség, és ennek virága: az egyetemek. Egyetemi tanintézetekkel legelőször a XII. században találkozunk Páris, Oxford, Bononia városaiban, melyek után nemsokára Salerno, Nápoly, Pádua és mások oly gyorsan következtek, hogy a XVI. században Némethon maga már 16 egyetemmel dicselkedhetett. Ezek mindnyájan javadalmakkal ellátva, s mindennemű kiváltságokkal halmozva valának annyira, hogy ennek következtében az egyetemi polgároknál nem ritkán elbizakodás, az egyetemi városok egyéb lakóinál pedig elkeseredés és gyűlölettámadtak.

Azon rendkívüli tevékenység, mely a XIII. századtól kezdve az európai társaság minden osztályainál mutatkozott, nem hiányzott az egyetemeknél sem, és előhirdetője volt azon forrongásnak, mely nemsokára világrendítő eseményeket vont maga után, s melynek egyik tényezője az ugynevezett Humanismus volt. A görög és római hajdan újra felébresztve volt a XIV. században. Tudjuk mily buzgalommal kerestettek s terjesztettek el a classika kéziratok Dante, Petrarca, Boccaccio és kortársaik által; mily figyelmet, sőt elragadtatást gerjesztett ezen téren tett minden új bár legesekélyebb felfedezés. Új táplálékot nyert a Humanismus midőn By-

zancnak a Törökök általi elfoglaltatása után annak menekülő tudós lakosai Olaszhón és a szomszéd tartományokban nagy számmal megtelepedtek. Ővakódjunk e névhez azon értelmet kötni, melylyel mai nap bir. Egészen másról volt akkor szó, mint rendszer vagy tudományos vitatkozásról. A XV. századi Humanismus nem egyedül a hajdani irodalom, Virgil és Homér művei, hanem inkább a görög római társaság nézetei, intézményei, és bölcselkedése iránt gerjedt csodálatra; és meg kell vallani, hogy az ó-kori görög culturállapot valóban mind tudomány, mind politika tekintetében jóval magasabban állott Európa középkori műveltségénél. Azon tehát ne csodálkozzunk, hogy a Humanismus uralkodó hatalmat gyakorlott az akkori nemzedékre; hogy finomabb szellemek utálattal tekintettek még a mindig zavart gondolkozásu barbár viseletű kortársaikra és inkább szenvedélyes hévvel fordultak az ékesen rendezett, finom műveltségű görög társaság tanulmányozása, jobban mondva bálványozásához. Így alakult meg a szabad gondolkozók ama felekezete, mely Európában mindenütt a tudomány nyomait követve, tagjai közé a tudósok minden nemeivel, egyháznagyokat is számított.

A Humanismussal csaknem egy időben jelentek meg az akadémiák: tudományos műveltség ápolására egyesült ama társulatok, melyek az egyetemekkel párhuzamosan működtek, és a tudomány meg szép művészetek megvédésére résen állottak akkor is, midőn a XVI. században az egyetemek hanyatlásnak indulának. Első csiráiknak a XIV. században megjelenése után, nem sokára Olaszthonban már szervezett tudós társulatokkal találkozunk, melyek folyvást

szaporodva, eleintén a classika irodalomra, később philologia, bölcsezet és természettudományi tárgyra fordították erejüket. 1605-ben Romában „Dei linei“. 1657-ben Florenzben „Del cimento“; ugyan-ezen év körül Némethonban „Naturae curiosorum“. 1662-ben Londonban „a királyi“. 1666-ban Párisban „des sciences“ nevű tudós társulatok alakultak, és a világ minden részeiben egyre mások alakulnak mostanáig.

Van ma tudományos akadémiaja Magyarhonnak is, mely válvetve az ország egyetemével, több mint 40 év óta működik közre a hazai culturállapot és a magyar tudományosság fejlesztése, terjesztésében, és midőn az egyetem számára ma barátságosan megnyitja termeit, új bizonyyságot tesz két tudományos főintézetünk nemcsak rokonsága, hanem rokonszenvéről is.

De mindez nem elég a középkori culturmozgalmak jellemzésére, ezen időszak még a legnagyobb kültevékenység időszaka is volt, időszaka az utazások, felfedezések, vállalatok és találmányoknak. A keresztes hadjáratok után következett Afrika tengerpartjainak a Portugallok általi nyomozása, a Jóreményfokának és nemsokára az újvilágnak felfedezése, mi által roppant új források nyitattak meg az európai kereskedelem előtt. A lőpor használata a hadi-rendszerben, a delejtű alkalmazása a tengerészetben lényeges változásokat idéztek elő. — Az olajfestés behozatala Európát új remekművekkel árasztotta el, melyek szaporítására a rézmetszés ismét új eszközt kezdett szolgáltatni 1460-ban. A papir mindennapi használatra fordítva és a könyvnyomtatás föl lett találva, a gondolat ezen gőzmozdonya, oly sok

meddő sorok, oly sok üres szónoklatok terjesztője, melynek érdemét s hatalmát eltörölni mindazáltal semmi visszaélés sem lesz képes.

Midőn tehát az egyetemek tevékenységét és külfényét, a társadalmi műveltséget, kereskedelmi forgalmat, közgazdagságot és pazarfényt egyre emelkedni, a tudományt új pályákon indulni látjuk, megértjük mikép történt, hogy az általános mozgalom hullámai kiszabott partjaikon túlcsapni kezdének. Meghasonlás fejedelmek és egyház, humanismus és elavult tudomány, régi jogok és új érdekek között más korszaknak valának előhirdetői. Kűszöbön állott a reform, és mint mindenütt ugy a tudomány terén is határozottan elváltak egymástól az irányok.

Átmeneti korszakokban inkább mint máskor pártfelekezetek támadnak, melyek ellenkező törekvései megzavarják ugyan ideiglenesen a helyzetet, hanem korlátok között tartva az eszmék tisztulására, és végeredményökben mindenkor haladásra vezetnek. Az eltérő irányok között akkor felismerhető először is az őszinte és lelkiismeretes haladás, mely szorgalmas és lehető elfogulatlan vizsgálódás útján az igazat kikutatni és a tévelyt felvilágosítani törekszik. Ez mindenkor óvakodva és csendesesen halad, állandó eredményeket szűl és kiváló egyes tehetségek hozzájárul-tával csak néha iramlik elő rohanva.

Ellenben zajosan és tolakodva feltűnnek azon romboló erők, melyek a helyzet kellő ismerete, és az eszközök megválasztásában meggondolás nélkül, minden fennálló állapotok lerontását veszik czélba, ha-csak azért is, hogy a ledöntött tekintély vagy téve-dés helyébe saját bálványaikat állíthassák fel.

Ellenséges indulattal mind a két fél iránt és nem kevesebb hévvel működik harmadszor: a sötétség barátainak (*viri obscuri*) rövidlátó és makacs serege.

Vége a határozott irányú férfiak között nem hiányzik a közbenjárók jóakarátú ugyan, hanem ítéset és elvneküli kis felekezete, kik minden kifejlődési nagy korszakban a kellő közép nevét követelvén maguknak, gyakran oly szerencsétlenek, hogy midőn közvetíteni akarnak, minden színű pártfelekezeteknek hibáit elsajátítják. — Így volt a XVI. században is az állam, az egyház és az egyetemeknél.

A közmozgalom és meghasonlás között a fejelmek befolyást kezdenek gyakorolni az addig független egyetemek intézkedéseire; majd birói hatalmat, majd véduri jogot vevén igénybe új egyetemek alapítása, vagy a régiek megadományozása alkalmával. Így veszett el többi között a tudományos köztársaság egyik leglényegesebb szabadalma: a tanszékek szabad választás általi betöltése; és a tudományos buvárlat függetlensége. Történelem, bölcsészet és hit-tudomány az uralkodók által politikai czélokra használtattak fel; vagy tudományos érdekű tárgyak vizsgálásától eltiltva levén, üres szójátékokban kerestek kielégítést. A régi és az új iskola, régi és új tanárok közötti viszályok a tanítás elhanyagolását és következőleg a tanuló ifjuságnál azon rendkívüli fegyelmetlenséget vonták maguk után, melynek példáit undorral olvassuk az egyetemek középkori és még további történetében is. Kink a bécsi főiskola állapotáról a XVI. században így nyilatkozik: „Szellemi játékok között (*stylistikai hibák felől vitatkozván* Cicero és Quintilián idézésével) a tanárok megfelejt-

kezven az egyetemek eredeti feladata és testületi minőségéről, vallás-politikai zavarok és pusztító járványok közbejöttével, az egyetem hanyatlása mindinkább szembetűnő lett s egyre növekedett, 1530-tól kezdve az egyetemi hallgatók száma, mely előbb ezrekre ment 30-ra szállott le. — A jogtudományi kar egészen, a hittani legnagyobb részt feloszlott; a művészetek karánál 12 tanár helyett, csak 2—3 létezett, a rendes fizetéseket és alapítványi javadalmakat oly személyek élvezték, kik külső hivatalokat viseltek, néha távol a várostól; a tanulóknak szánt közös lakások (burzák), vándorlegények által szállodáknak használtattak.“ stb. Hasonló állapotokkal találkozunk más egyetemeknél még a XVI. és XVII. századokban is, melyek nagyobb része elpusztult, másoknál ellenben önálló fejlődés helyébe, kormányrendeletek léptek.

Az egyetemi tanítás ily hanyatlása mellett a tudósbusvárlat egy addig Európában csak kevesek által művelt neme lépett fel a tudomány rendes műhelyein kívül, mely az iskolai tudomány és szóvítatás helyébe észleletet és tapasztalást állított, és főképviselőjét Verulani Baco Ferencz személyében találta. Angolhon ezen tudós államférfia a tudomány körében meghonosítván a természetbusvárlatot, új tanulási módszert, új nézeteket és oly elveket állított fel, melyek valóságát az eredmény és az utókor vizsgálatai bebizonyították.

„Gondolkozásom sajátsága a természeti dolgokban, így szól Baco, abban áll, hogy végeredményt nem keresek, sem nem kívánok. Elég kijelölni a legközelebbi czélokat, megmutatni az utakat, azok részét

megtenni magam részéről, elhárítani az akadályokat, megszerezni a segédeszközöket: — minden egyebet a jövő nemzedékekre s a következő századokra kell bízni.“

És másutt „a tiszta tapasztalásnak akadályá azon vágy, melynél fogva a megismerhető dolgokon túlhatni és a természetet végeztéljára nézve vizsgálni törekszünk. Ehhez a természettudománynak nincs köze.“

Tapasztalati irányának daczára Baco a tiszta empiriánál nem állapodik meg, hanem eredményeket keres, és az ismeretek hasznosítására törekszik: „Az empiricusok mondja, hangyákhoz hasonlóak, melyek sokat gyűjtenek, de fel nem használják; a rationalisták pókhoz, mely magából fon; a szabad értelem pedig méhez hasonlít, mely a mindenhonnan gyűjtött anyagokat saját erejéből feldolgozza s rendezi.“

Így megalapított a természettudományi irány, mely az araboktól megindítva, később egyesek által is már Baco előtt megkisértetett. És bár mennyiség és természettan, nem különben vegytan is az alárendelt tanulmányoknál gyakran egyoldalú törekvéseket szültek, és elfajult gyermekei közé a magiát, alchi-miát és astrologiát számították, mindazáltal a valódi természetbuvárlat, mely Kopernikust, Kepplert és Galileit számítja hívei közé, oly igazságokat hozott napvilágra, melyek örökös értékkel bírnak a tudomány országában.

Egy példa szerint bíráljuk meg a többieket. 1628-ban egy 72 lapnyi szerény könyvecske jelent meg, melynek szerzője Harwey Vilmos orvostudor és

Londonban az orvosi collegiumnál boncztanár volt. *) Ezen szűk terjedelmű művecske, egy mai tudós tanár és természetvizsgáló nézete szerint, nemcsak történelmi érdekességgel bír azon értelemben, hogy nagy fontosságu felfedezést tett nyilvánossá, (a vérkeringést), hanem más tekintetben is korszakot nyit, sőt a legnagyobb mű, melyet létrehozni valaha egyes embernek sikerült : az ember testi életének megismertetésére. Mindazáltal itt mint gyakran másutt is az ész, miután hosszú ideig küzdött ellene, később vakon hódolt, sőt tévedést származtatott az igazságból. Midőn Harwey nagy felfedezése hosszú tagadás után végre elismertetett, azonnal támadt orvosi felekezet is, mely az emberi testet hydraulicus gépnek tekintvén, e szerint akarta magyarázni minden működéseit. Ezen eset mindennap ismétlődik és eszünkbe juttatja azon mérnököt : ki mindenütt tért, és a hegedűművészt, ki egyedül csak hangokat észlelt a természetben ; és épen nem túlzott példái azon iránynak, mely olyanoknál mutatkozik, kik kizárólag egy tárggyal foglalkoznak.

A természettudományokkal együtt, bár nem gyorsan és néha a társadalmi viszonyok által feltartóztatva, hanem mégis folytonosan haladtak a többi tanulmányok is. A hittannál a scholastika helyébe philologiai nyomozások léptek ; az állam és jogtudományokban a nemzetközi és az észjog fejlesztettek ki Hugo Grotius, Puffendorf és mások által ; a történelem oldalán Genealogia, Heraldica, Chronologia, Numismatika mint segédtudományok léptek fel ; a

*) Exercitatio medica de motu cordis et sangvinis in animalibus.

bölcsészet Bruno és Campanella, Leibnitz és Descartes közreműködésével szabadabb nyomozásra kelt; a dialectika változó formái helyett rendszerek léptek fel, és előkészítve lőn a philosophikusnak nevezett XVIII. század, előhirdetője amaz új civilisátiónak, melyre ma bámulattal tekintünk.

És valóban csodálatra méltó, mennyire terjesztette ki tehetségeinek hatásterét már eddig is az ember. Maga csaknem eltűnő kicsinységű pont a földszinén, ismeri még is annak súlyát, méri magasságát és felszínének kiterjedését. A csillagászat az égi testeket rendezi a kimérhetlen térségben, kijelöli pályáikat, és számításnak veti alá az ég erőművezetét. A földtan a földmélyébe száll le, ott lesván támadása s tovább fejlődésének titkait. A testek változásait a természettan, az elemek egyesülési és vegybontási folyamatait a vegytan fedezi fel. Az élettan a szervezetek megalakulását leplezi le, és kimutatja az alapformák folytonosságát. Az orvostannál új korszak nyílt meg a természettudományok érvényesítése, s azok terén tett vizsgálatok és felfedezések alapján. Hasonlóképen sikerült a természet erőket eddig nem sejtített mértékben gyakorlati czélokra fordítani s az ember szolgálatára kényszeríteni, átváltoztatni a technikai és államgazdászati tudományokat, sőt nagyrészt újra alapítani, a kereskedelem és az ipar nagyszerű emelkedésére. S ámbár csak perczekre terjed az ember élete és árnyék módjára mulik el, még is évezredekre tekint vissza a földtan, nyelvtudomány és történelem segédelmével.

Ily nagy vívmányokat szerzett az emberi szorgalom; még sem képesek azok kielégíteni az ész ma-

gasabb vágyait. Kétségtelen, hogy tudásunk legnagyobb részt tapasztalásból ered, avvagy az egyes, részletes és esetlegesnek ismeretéből; hanem hogy tudomány legyen: kell hogy az átalánosság, egyetemesség és szükségesség jellegével lépjen föl. Akkor új világ nyílik a buvárló ész előtt, mely magasabb rendű változatlan törvényeivel az anyagi világ fölé emelkedik: s ez az eszmék világa, melyek nélkül a természet rendét szemlélni, törvényeiről fogalmat szerezni lehetetlen.

Az eszmék tudománya a bölcsészet. Nem értem Plato, Aristoteles, Leibnitz vagy Hegel tudományát, hanem mindazt a mi igaz, sőt az igazságok legmagasztosbjait. Ha cél és szándék nemesíti törekvéseinket, akkor a bölcsészettan, midőn a létnek, a jónak és az igaznak megismerésére törekedvén egy első és örök jó, egy első és örök igaz, egy határtalan és feltétlen létezőnek eszméjéhez emelkedik fel: méltán a tudományok egyik legnemesbbikének nevezhető, mint mely az Istentanhoz vezet közvetlenül. Ily értelemben véve, az első századok egyik egyházi írója joggal mondhatta, hogy az evangéliumnak előszava (mívelteknél) a tudomány.

A bölcsészetben képviselve látjuk a tudomány egységét is, megismerjük általa a tanok összefüggését, egymásra hatását, közös életét. Minden nagy és állandó vívmányok a tudományban csak oly férfiak által hozattak létre, kik nem egyes szakokkal voltak kizárólag elfoglalva, hanem bölcsészetiileg kimívelve, és tájékozva valának a tudomány széles területén. Bollstädti Albert, Scaliger, Newton, Leibnitz, Haller és Humboldt Sándor tanuskodnak állításom igazsága

mellett, mint kik mindegyikében a történelmi és politikai, a reál és nyelvtudományi ismereteket a bölcsészettel, az ó-kor szellemét és belátását saját koruk fejleményeivel egyesítve találjuk. Napjainkban is theologia és jogtudomány a nyelvészet és történelem lángjain tisztultak meg; és az orvostan a természettudományok segítségével oly tanná fejlődött ki, mely az egész embert és azt környező világot foglalja magában. És mivel szerves összeköttetésöknél fogva minden szakmának élete ezer utakon függ össze a többiek életével, azért szükségképen is az egész és annak minden részei szenvednek, mihelyt tagjainak csak egyike is sínylik. És bármilyen képtelennek látszanék némelyek előtt, bizonyos még is az, hogyha p. a természettan vagy vegytan hanyatlásnak indulnának: hit és jogtudomány is szenvednének; sőt a népelet sem folyna háborítlanul, midőn a tudomány életfájának csak egy ága is elhalással volna fenyegetve.

És ebben látjuk kifejezve az egyetem valóságos értékét és mivoltának sajátságát, melynél fogva semmi más intézménnyel nem pótolható. Itt minden ismeret és tan a tudomány körébe vonatik be, és tagozatos állást nyer annak nagy szervezetében. Az egyetem, az összes tudomány egyszersmind a közmíveltség képviselője.

Hogy pedig fogalmának megfelelően kell, hogy az egyetem tökéletes, azaz hogy szabad és egységes legyen.

Nincs egyéb szabadság mint minden jog, minden érdek, minden véleménynek egyenletes szabadsága, szabad nyilvánítása, törvényszerű együttléte. Ezen rendszer egyedül az, mely mérsékelni képes minden erőt, határai közé szorítani minden hatal-

mat, elhárítani minden idétlen beavatkozást és így eszközölni, hogy a szabad buvárkodás valóságos hasznára legyen mindegyiknek és mindnyájának. A tudományos szabadság folytonos és tiszta öntudatával bir azon korlátoknak, melyek maga a tárgy által vannak szabva, és azokon túl soha sem terjeszkedik. Összeütközés a tudomány különböző ágai között nem kölcsönös segédkezés, hanem illetéktelen beavatkozás által idéztetik elő.

Legyünk egységesek a testületi szellemben, egységesek azon örökös fő igazságokban, melyekben a tudomány végeredményei találkoznak. Ily egységességnek elismerése korántsem veszélyezteti úgy a tudomány függetlenségét, mint azon vak hódolat, melylyel uralkodó párttekintély, napi vélemény, vagy államhatalom előtt borulnánk le talán csak azért, hogy állásunk vagy az épen oly drágába kerülő mint hálátlan népszerűség mentve maradjanak.

Egyetemi hallgatók!

Tudomány által az életjavak egyik legjelesbbi két szerezzük meg, oly életjavat, mely méltóságára nézve vetélkedik az igaz ember öntudatával, életjavat, melynek szaporítására s terjesztésére, midőn társulatok alakulnak, azok méltó helyet foglalnak az erkölcsi egyletek oldalán. A tudomány megszerzésére, szaporítására, terjesztésére és ezzel a közmíveltség előmozdítására, mi egyetemi tanítók és tanulók egyaránt vagyunk hivatva, és e közös működésünk-nél osztunk és fogadunk kölcsönösen. Mi tanárok nyerjük tőletek azon megújító erőt, mely lankadni

nem enged évenként visszatérő előadásaink körében, inkább arra indít bennünket, hogy a tudomány terén semminemű haladást vagy gyarapodást ne téveszszünk szem elől; egyre kiegészítvén, vagy újraalakítván szakmánknak minden részleteit. Tanítói tekintéllyel lépünk önök elé, hanem egyszersmind azon óhajtással is, hogy e tekintély tanulmányaik folytán mindinkább feleslegessé válják, vágyat és képességet gerjesztvén önökben, hogy saját útjaikon haladhassanak. Könnyíti munkánkat, sőt öröm és meglelégedéssel tölti el kebleinket az öntudat, hogy azon ősrégi intézménynek vagyunk tagjai, mely létét századok, tagjait ezrek szerint számítja, s melyről jogosan mondhatni, hogy a világ közmíveltségének egyik főtenyezője.

EZUTÁN

Dr. RUPP NEP. JÁNOS,

kir. tanácsos, a vaskorona reud vitéze sat. mint az orvosi kar e. i. dékánja:

Következő felszólalással hirdette ki az idei tanévben
kitűzve volt pályázatok eredményét:

Tisztelt Gyülekezet!

Az egyetemeknek kettős feladatuk van: az államnak derekasan kiképzett szakembereket adni, és a tudományoknak tudósokat nevelni.

Mai ünnepünk második részének tárgyát azon sikerek közlése teszi, melyek egyetemünk e második és felsőbb hivatása betöltéséről tanuskodnak.

Tudva van önök előtt, hogy karaink évenként tűznek ki a tudományok különféle ágáiból megfejtendő kérdéseket, melyek többé-kevesbbé önálló tudományos buvárlatra hívják fel a versenyzőt: itt észlelet és kísérletek, ott adatok nyomozása s megbírálása útján járulni az igazság felfedezéséhez. Örömmel constatálhatom, miszerint a lefolyó tanévi pályázatok is kétségtelen tanujelei annak, hogy a tanítók által a tudomány virányain gyűjtött mag, ifjaink fogékony keblében szorgosan ápolgatva csírázott és édes hasznos gyümölcsöket hajtott.

A tanári karoknak a pályamunkák felett bőven

indokolt jelentései összhangzólag a pályázók dicséretes szorgalmáról és belterjesb sikeres tanulmányozásáról tesznek tanuságot, és nekem tétetett kedves tisztül a tanári testületek eme jelentései alapján a külön pályázatok sorsának hirdetése által a mai örömnepünk fényének emeléséhez járulni.

A pályakérdések eredményéről az egyes karok jelentései így szólnak:

I. A hittudományi karé.

Tekintetes egyetemi tanács!

Az 187^o/1. tanévre kitűzött pályakérdések és jutalomdíjakra vonatkozólag alólírt tanártestület a következőket szerencsés bejelenteni.

I. A Pasquich-alapból 50 forinttal díjazandó dogmatikai pályakérdésre: „*Illustratur ac solita methodo dogmatica probetur Argumentum Constitutionis ss. C. Vaticani de Deo rerum creatore omnium*“ két dolgozat érkezett be, melyek egyike „*Qui vivit in aeternum creavit omnia Simul*“; — másika pedig „*Ächt verstanden ist kein Punkt in dem katholischen Symbol, welcher der Vernunft in der theoretischen und praktischen Funktion zuwider wäre*“ jeligét viselt. E két pályamű megbirálásával Dr. Dulánszky Nándor és Dr. Bita Dezső, ny. r. tanárok bizatván meg: a hittani kar, bírálók megegyező véleménye alapján, a jutalmat a másodhelyen említett „*Ächt verstanden*“ stb. jeligés műnek ítélte oda. Mire a szerző nevét rejtő jeligés levél felbontatván, pályá-

nyertesül Rithammer Farkas negyedéves hittanhallgató tűnt elő.

II. A szinte a Pasquich-alapból 50 forinttal jutalmazandó történelmi kérdésre, mely szerint kívántatott, hogy „IX. Pius pápának élete főbb vonalaiban vázoltassék akkint, hogy főkép kitűnjék mi történt kormánya alatt a katolikus egyház határainak kiterjesztésére“ — hasonlólag két munka nyújtatott be. Egyike: „Talis enim decebat ut nobis esset Pontifex“, másika: „Quo magis interior aedificatur Ecclesia eo magis exterior etiam crescit divini templi Structura“ felirattal. Birálók Dr. Laubhaimer Ferencz és Dr. Klinger István eltérő véleményt nyújtván be, a felülvéleménnyel Dr. Palásthy Pál bizatott meg, melynek értelmében a kar a jutalomdíjat a két pályázó között egyenlően felosztani határozta. A felbontott levelekből kitűnt, hogy a díjnyertes pályázók: Weiland Jakab IV. éves és Bergmann József II. éves hittanhallgatók.

III. A 25 forintos Dertschik-féle díjra, melyért pályázóknak Máté 16, 18—19. Luk. XXII, 31. 32. Ján. XXI, 15—18. beható értelmezése tűzetett ki feladatul; csupán egy pályamű érkezett: „Aperi Scripturas Sacras fideliter“ stb. jelmondattal; mely Dr. Hatala Péter és Dr. báró Hornig Károly ny. r. tanárokajánlatára jutalmazandónak ítéltetvén Weisz József IV. éves hittanhallgatót tűntette elő nyertesül.

IV. A Szabó-alapítvány 15 forintos jutalma, mely az egyházi szónoklásban legkitűnőbb negyedéves hittanhallgató tilleti meg: Rédey Gyula negyedéves hittanhallgatónak ítéltetett oda.

V. Végre a Schopper-féle alapítvány értelmé-

ben kijáró 48 frtos jutalom ez évben a jog- és államtudományi kar hallgatóit illetvén meg: ez a nevezett kar ajánlata alapján, a hittudományi kar tanártestülete által Gáspár János joghallgátónak íteltetett oda.

Pesten, 1871. június 7-én tartott ez évi V. r. üléséből.

Dr. Dulánszky Nándor, s. k.

e. i. dékán.

A hittankari tanártestület.

II. A jog- és államtudományi karé.

Tekintetes egyetemi tanács!

JELENTÉS

az 1870¹-ki tanévre a Schwartner-féle alapból kitűzve volt pénzügytudományi pályakérdésre beérkezett pályamunkákat tárgyában.

Alulírottak a pénzügyi tudományból kitűzve volt kérdésre a szabályszerű hatánapig beérkezett egy munkáról, mely következő jelige alatt volt beadvá: „rien n'est inutile de ce qui peut éclairer les masses” (Proudhon) a következőkben terjesztik elő véleményüket.

Nevezett pályamunka szerzője feladványát sokoldalú olvasottsággal, beható észszel s a tudomány ép e részének kiváló nehézségeit s finomságait helyes közszel éles felfogással taglalgatja olyannyira, hogy alulírottak csak megelégedéssel s örömmel utalhatnak a dolgozatra, mint kétségtelen újabb tanujelire annak,

hogy az ifjabb nemzedék körében a tudomány leg-
elvonatabb problémái iránt a kellő érzék s értelem
megvagyon, s hogy különösen a jelen dolgozat szer-
zője azt, a mit a szak elismerő tekintélyei az újabb
adó elmélet terén megállapítottak, teljes elismerést
érdemlő módon és mérvben magába felvette, s a
kérdés megoldása érdekében értékesíteni igyekezett.

Midőn alulírottak ezt készségesen beismerik, s
abbeli meggyőződésüknek adnak kifejezést, hogy a
jelen mű szerzője, ha további kitartással a tudomány-
nak szentelendi erejét, hazai irodalmunknak még
kitűnő szolgálatot tehetend, őszinte sajnálattal kell
kijelenteniök, hogy a dolgozat mind a mellett sem
alaki sem anyagi tekintetben egy, jelesen a Schwart-
ner-féle alaphól díjkoszoruzandó munka irányában
méltán képezhető igényeknek nem felel meg; szer-
kezetében s conceptiojában oly fogyatkozásokat mu-
tatván, miszerint alulírottak azt, hogy a mű a kellő
mértéket megüti, nem állíthatják.

Indokolásául ezeknek röviden arra utalnak alul-
írottak, hogy a pályamunkának irálya itt-ott mód
felett pongyola, szerkezetében nincsen meg a ki-
tűzött fontos s bonyolult kérdés szempontjából két-
szeresen szükséges rendszeresség, átlátszóság és fel-
fogási egység; egyes részei nem egy magában tiszta,
összefüggő conceptio folyamányai, hanem csak becses
anyag, építőkövek, melyeket a szerző lehet irodalmi
csekélyebb avatottságánál fogva nem tudott egygyé
alakítani s szabatos füzetben tudományos egészszé
összefoglalni.

Anyagilag tekintve a pályaműnek egyik fő és
feltűnő hiánya az, hogy a kitűzött kérdést sem egész-

ben sem részeiben nem oldja meg, hanem a megoldást inkább csak sejteti, helyenkint szétáradó deductiókban egészen szem elől téveszti. Így jelesül nincs határozott válasz adva a kérdés első részére, a mely t. i. azon összefüggés és kölcsönhatás kiderítésére irányult, mely a fogyasztási s jövedelemadó közt egyfelől a gazdasági életben, másfelől a tudomány tekintélyeinek elméleteiben létezik; nem fejt meg továbbá szerző a második részt sem, mely annak tüzetes kimutatását igényli, vajjon lehetséges-e s mikép az adórendszert kiválólág a fogyasztás vagy a jövedelem basisára alapítani, mi szükségessé tette volna azon feladványnyal behatóbban foglalkozni, hogy először lehetséges és helyeselhető-e az újabb adóelméletben oly nagy szerepet játszó egy-adó-rendszerének életbeléptetése; másodszor: mit kell tartanunk elméleti ugy mint gyakorlati szempontból az egy-jövedelem-adó, az általános birtok-adó még az egy-fogyasztásadó rendszere felől; harmadszor: hol vannak a birtok, a jövedelem és a fogyasztás azon érintkezési pontjai, s melyek mindegyiknek egyenkint véve azon tulajdonságai, a melyeknél fogva a jónak nevezhető adórendszerben e három momentum egyikét sem mellőzhetni egészen stb. stb.

Mindezeknél fogva, de még azon okból is, hogy a jelen pályadíj nem csak egyetemi tanulókat, hanem az egyetemen kívül álló szakművelőket is szem előtt tart, és e szerint a jelen főfontosságú pályakérdés ismételt kitűzése reményt nyújt arra, hogy a másodikbani pályázat kielégítőbb eredményt szülend, a bírálók nem örömmel ugyan, de a bírálói tiszt által parancsolt szigorú igazságosság követelménye szerint

azt indítványozzák, hogy mivel beérkezett pályamunkát által a kérdés kiegészítőleg megoldva nincs, a pályadíj ez alkalommal ne adassék ki, azon reményben azonban, hogy a pályázat ismételése szélesebb körben figyelmet ébresztve megfelelőbb eredményre vezetend, sőt talán magát a jelen mű szerzőjét is, mint a ki munkája folytán a versenyzésben pályatársai felett nem csekély előnyben leend, újabb sorompóbalépésre ösztönzend, a kérdés a jog- és államtudományi kar által a jövő 187¹/₂-ki tanévben újra pályázatra kitűzetessék, miután az legkevésbé sincs az alapítvány szelleme ellen, mely azt kívánja ugyan, hogy felváltva minden másodévben hol a jogi, hol a bölcsészeti kar által tűzessék ki egy pályakérdés, de nem zárja ki azt, hogy a jövő tanévben a bölcsészeti kar részéről az 187¹/₂-ki, kamat alapján kitűzendő pályakérdés mellett, az idei kamatból ez alkalommal elmaradó díj alapján a jogi kar által, is a már egyszer kitűzött pályakérdés újra ismételtessék.

Pesten, junius hó 18-án 1871.

Dr. Kautz Gyula,
egyet. tanár, mint bíráló.

Dr. Konek Sándor,
mint bíráló.

JELENTÉS

a Pasquich-féle alaptól az 187⁰/₁-ki tanévre kitűzve volt statisztikai pályakérdésre beérkezett munkálatok tárgyában.

A Pasquich-féle alaptól az 187⁰/₁-ki tanévre kitűzve volt következő pályakérdésre: „Milyen az erdőművelésnek jelen állapota a magyar birodalomban,

különösen tekintve annak kihatását a mezőgazdaságra, műiparra, meg a kereskedelmi és forgalmi életre“ jutalma = 75 frt kétpályamű érkezett be; az I. számú következő jelige alatt: „kincs nincs, de bizony van“; a II. szám alatt:

„Midőn az ember földén megjelent,
Jól bérházott éleskamra volt az

— — — — —
Költött tehát meggondolatlanul

— — — — —
De már nekünk gazdálkodnunk kell.“

(*Ember Tragodéája.*)

jeligével, mely két pályamunka alulirottaknak bírálattul kiadatván, következő véleményben állapodtunk meg:

Az I-ső számú pályamű az erdőművelési rendszerek megismertetésében, valamint az erdőgazdaságnak a mezei és műiparra való befolyásáról szóló szakaszban, főleg szabatosabb fogalmazás és a tárgyhöz való szigorúbb ragaszkodás által kétségtelen fölényvel bír a II-ik számú pályadolgozat felett. Azonban tetemesen a mögött marad: tekintvén a két pályairatnak terjedelmét és részletességét, különösen hazai erdőművelésünk történeti alakulását, jelesen törvényhozásunk ez iránybani fejlődését, melyről az I-ső számú pályaműben elég sájátságosan említés sem tétetik, holott a II-ik számú pályamunka azt behatva és helyesen tárgyalja. Tekintve végre a két dolgozatnak statistikai jellegét, vagy is azt, hogy miképen törekszik az egyik és másíknak szerzője a concret viszonyokat statistikailag megismertetni, névszerint az erdőgazdaságnak a mezei, műiparra, forgalom s kereskedeésre való befolyását positiv adatokkal feltüntetni, mi pedig tűzetes feladatát képmzi a szóban forgó

pályakérdésnek, szintén a II-ik számú pályadolgozat a kielégítőbb.

E II. számú pályamunkának szerzője kétségtelenül sokhelyt kellő tájékozottságot tanusít, jelesen az első részben, melyben a magyar birodalmi erdészeti jelen állapotát megismerteti, a pénzügyi magyar kir. ministerium 1869-ben megjelent egyik hivatalos közleményén indulván, az abban foglalt adatokkal, valamint az erdészeti lapokból, Érkövy és Divald szakirataiból meritett alapos megjegyzésekkel a tényleges viszonyokat ugyan helyesen törekszik megvilágítani, de a munkát e részben is, mint sok egyéb tekintetben hézagos; jelesen nincsen kellő tekintettel Horvát, Szlavonországnak s különösen a katonai határőrvidéknek fakincsére, és az ottani erdőségek mezőgazdasági, műipari s kereskedelmi nagy fontosságára. Az erdőművelés felvirágzását gátló mozzanatok nincsenek kellően kiemelve, jelesen megfelelő fausztatásnak hiánya, tűzfatelepek elhanyagolása, gyakori erdőégek stb. vagy éppen nincsenek érintve, vagy úgy mint számos egyéb akadályok legtöbbjei csak felületesen megemlítve, holott ezeknek jelesen a nálunk még igen terjedt és kezdetleges erdőművelési viszonyokról tanuskodó szénégetésnek, hamuzsírforrásnak s egyebeknek tüzetesebb tárgyalása jóval inkább derithette volna fel a tárgyat, mint a sok üres elmefutatás.

A második részben, mely az erdőszetnek a társadalmi életre való kihatásával foglalkozik, sok helyes megjegyzés fordul elő, főleg hol az erdőszet mint természeti tényező mutattatik fel, s annak a mezőgazdaságra való közvetlen kihatása szóba jön, de itt is kívánatos lett volna általános elmélkedés helyett in-

kább a fenforgó tény körülményeket figyelembe venni, jelesen az erdőgazdaságnak a takarmánynövények helyettesítésében való hivatása, az erdőművelés mellékjövedelmei, az erdőgazdaságnak szerepelése a földtermelő erejének regenerálása terén s számos egyéb, nem méltattak kellő figyelemre, pedig éppen ebben rejlik az erdőszetnek egyik jó mezőgazdasági momentuma. A bányászatra való befolyásnál az annyira fontos építőfának, valamint külön bányai erdeink állapotjára s kezelésmódjára szintén nagyobb figyelem lett volna fordítandó.

Az erdőszetnek a műiparra meg a forgalmi életre való befolyásáról szóló szakaszban a szerző több helyes nézetet fejt ki, és az utóbbi időkre vonatkozólag, hivatalos közleményekből meritett adatokkal törekszik a magyar államnak ebbeli forgalmát kellő világosságba helyezni, de elmulasztja nagyjából kimutatni, hogy mily válságossá és ingataggá lett honi iparunk több ága az által, hogy számos ipartelepeink, számos művállalat, olvaszdák, kóhok üveghuták s csűrök, papirmalmak stb. merőben az erdők értékesítése céljából keletkeztetve, a mint a fa elfogyasztatott, lételük egyik főalapjától megfosztva és további működésök teréről leszorítva, utóbb végképen elenyésztek; mindenetre sajátságos, hogy a faanyagra utalt iparágak közt semmi említés sem tétetik a gőzfűrészmalmaokról, melyek pedig már 1848 előtt is nálunk nem jelentéktelen szerepet vittek, az akkor még egyáltalán szegény honi iparosság mezején: szintugy feltűnő, hogy a szerző, midőn a magyar tengerpartnak a fakivitelen Triest kikötő általi leszorítása felett elmélkedik, nem említi meg, hogy a magyar tengerpart

kikötőiből tengeren külföldre szállított tölgyfa után eddig szedett kiviteli illeték az 1870 : 6. törv. czikke által jövőre megszüntetve lőn ; valamint e szakaszban kívánatos lett volna az erdőgazdaságnak a vaspályas távirda-hálózat terjedésével való párhuzamosítása, és mindkettő kölcsönös egymás zárhatásának positiv adatokkal való illusztrációja.

Elnézve azonban az érintett hézagoktól a II-ik számú pályaművet tekintve a kérdésnek helyes felfogásáról tanuskodó, tárgyilagos modorát, s annak egészben véve megnyugtató megoldását, tekintve másfelől a pályadolgozat czélszerű felosztását s folyékony, helyes irányát, érdemesnek találják arra, hogy a pályajutalom a szerzőnek oda ítéltsék. Felbontatván a jeligés levélke: szerzőül: Boncza Miklós IV. éves joghallgató tűnt ki.

Pest, junius 16-án 1871.

Dr. Konek Sándor,

mint bíráló.

Dr. Kautz Gyula,

mint bíráló.

JELENTÉS

az 187^o/₁-ki tanévre kitűzve volt közjogi pályakérdés tárgyában beérkezett pályadolgozatokról.

Az 187^o/₁-ki tanévre kitűzve volt a következő pályakérdésre: „Mely irányban változtatták meg és módosították az 1848-ki s az 1867-ki törvények a régi magyar alkotmányt, s jelesül annak sarkalatos intézményeit“ jutalma = 75 frt ; összesen hét dolgozat érkezett be, a következő jeligékkel:

1. Szabadság nélkül nincs kifejlődés stb. *B. Eötvös József.*
2. Bármily nagy legyen is azon átalakulás stb. *Macaulay.*
3. Tempora mutantur, nos et mutamur in illis.
4. Önértés te vagy a diadalmas béke stb. *Kölcsey.*
5. Az álladalom feladása stb. *Rousseau.*
6. Die Staaten, die Völker sind von einander getrennt. *Ranke.*
7. Magyarország nem volt, hanem lesz. *Széchenyi.*

Alulírottak, mint e munkák megbírálására karevégséileg kiküldve volt bírálók, a jelen pályázatra vonatkozó véleményüket a következőkben terjesztik elő:

Mindenesetre örömmel és meglelégedéssel fogadhatni, a tanuló ifjuság részéről a fentérintett pályakérdés s illetőleg az e tanszak iránt tanusított érdekeltséget, melynek jeléül az oly nagyszámmal beérkezett munkák tekintethetnek. A mi azonban a dolgozatok bel-értékét illeti, e tekintetben alulírottak egybehangzó véleménye szerint a pályázat eredménye nem egészen kielégítőnek mondható, a mennyiben négy munka részint igenis rövidre vont fejtegetései, részint helylyel közel alaposb tanulmányzás hiányát eláruló szerkezeténél fogva, a czélt távolról sem közelíti meg; kettő névszerint a „Die Staaten und Völker stb. Ranke“ jeligével ellátott, — azután a „Magyarország nem volt, hanem lesz Széchenyi“ jeligéjű dolgozat a feladványt már helyesebben fogja fel, de töredékes jellegénél fogva szintén elégtelennek találattott; s csak egy, tudni illik: a „Bármily nagy legyen is azon átalakulás stb. Macaulay“ jeligével bíró nyilváníttathatik olyannak, a mely a kérdést alapo-

sabban rendszeresebben és behatóbban tárgyalja, s bár nem felel is meg magasb igényeknek, a mennyiben névszerint az 1848 előtti és az új magyar alkotmány intézményei közötti nagy principiális különbségeket és ellentéteket nem eléggé élesen, s nem elég mélyenható politikai értelemmel ismerteti: — oly dolgot, a mely a körülményeink közt szem előtt tartható mértéket megüti, s a kitüzött pályadíjra érdemes. A minek folytán a külön megnevezett két munkának dicsérettel való felemlítése mellett, alulirottak a kitüzve volt díjt az utóbb érintett mű szerzőjének kiadatni egyértelműleg indítványozzák. Felbontatván a jeligés levélkéket kitűnt, hogy a pályanyertes műszerzője Csillag Gyula III. évi és a dicsérettel említett műszerzői: Messinger Lipót és Hortoványi József IV. évi joghallgatók.

Pest, junius 12-én 1871.

Kautz Gyula,

a magyar közjog r. ny. tanára.

Lechner Ágost,

a közigazgatási jog. r. ny. tanára.

Alólirottak a váltójog köréből kitüzött pályakérdésre jutalom = 75 frt; beérkezett három munkátot bíráló alá vétén, mindenek előtt örömmel constatálják, miszerint a beérkezett pályamunkák szerzői, habár a feladat szorosán vett tudományos tárgyalása helyett, inkább gyakorlati irányt követtek, mindamellett a tárgyat szorgalommal tanulmányozták, s azt kivétel nélkül terjedelmesen tárgyalják.

Tekintve a pályamunkákat egyenkint, azokra nézve alólirottak következőkbe foglalják véleményüket:

Az I. sz. „Jus et ars boni et aequi“ jeligés munka szerzője az elévülés és mulasztás mélyebb tudományos fejtegetése nélkül, nagy szorgalommal, de hiányos s a tárgynak meg nem felelő, nyelvezettel sorolja fel a mulasztás eseteit és következményeit, e mellett az egyes törvények intézkedéseinek néhol sikerült híralatát adja; nem oly kimerítőn fejtegeti az elévülést, melynek részletezésén könnyen fusson át, habár gyakorlatilag helyesen alkalmazza a törvények intézkedéseit.

A II. sz. „Ich betrachte die Jurisprudenz nicht als eine räthselhafte, nur dem tiefen Denker erklärbare cabbalistische Formel, sondern als einen lebendigen, aus dem Leben hervorgegangenen und mit demselben verwachsenen Stoff,“ — jeligés dolgozat szerzője a feladott kérdést nagy könnyűséggel, a források értelmes méltatásával tárgyalja ugyan, de a jogvesztes két nemének kellő részletezése nélkül; ez okból a váltójogi mulasztás és elévülés több fontos esetét egészen érintetlenül hagyja, e mellett néhol téves értelmezéseket állít fel; munkája mindamellett s daczára sok tekintetben hiányos nyelvezetének, figyelemre méltó jelenségnek tekinthető, mely a szerző szép olvasottságát, s ennek öntudatos értékesítését tanúsítja.

A III. sz. „Nihil sit a tempore, quamquam nihil non sit in tempore“ jeligés dolgozat szerzője a feladott kérdést legterjedelmesebben, az elévülés és mulasztás eseteinek legpontosabb felsorolásával s azoknak helyes értelmezésével tárgyalja; fejtegetéseiben azonban nem marad szorosan a tárgy mellett, hanem oly intézményeket is bele sző értekezésébe,

melyek szorosan véve oda nem tartoznak. Ettől eltekintve, miután szerző úgy a bel- mint a külföldi forrásokat nem csak kellőleg méltányolja, sőt azoknak önálló bírálatába is bocsátkozik, — munkája nem csak gyakorlati, hanem irodalmi becses is bir, s a szerző jövője iránt a legszebb reményekre jogosít.

Mindezeket összefoglalva, alólirottak a III. sz. pályamunkát a Pasquich-féle pályadíjra, a II. sz. munkát pedig dicsérő elismerésre méltónak tartják. Felbontatván a jeligés levelkék kitűnt, hogy a pályanyertes: Markovics Jakab IV. évi és a dicséretre érdemesített Weisz Vilmos IV. évi joghallgatók.

Pest, 1871. június 13.

Dr. Hoffmann Pál.

Dr. Apáthi Ferencz.

Kelt Pesten, 1871. évi június 20-án tartott ülésünkből.

Dr. Baintner János, s. k.

e. i. dékán.

A jog és államtud. kar
tanártestülete.

III. Az orvos-sebész karé.

Tekintetes egyetemi tanács!

A Pasquich-féle alapítványból az 187^o/₁-diki tanévre az orvosi kar részéről az elméleti sebészetből, a belgyógyászatból és szemészetből tűzettek ki pályakérdések, s a pályázatok eredménye a következő:

a) Az elméleti sebészetből ki volt tűzve: „Észleletek és kísérletek alapján kimutatni a csontforrat képződését.” Ezen pályakérdésre két munkalat érke-

zett be, még pedig ezek közül az I-ső ezen jelige alatt:

„Ossa autem corpori humano formam, rectitudinem et firmitatem conciliant.“

Nyolczvanhat negyedré t lapon irt, husz görösői készítmény és tiz ábrával ellátott ezen munka készítményeken és észleleteken alapszik, melyek házi nyulakon és galambokon tétettek nagy számmal. Előszó és bevezetésen kívül tartalmazza a csontok bonczi szerkezetének, alaki és vegytani elemeinek s azok fejlődésének leírását, a csonttörés, forrat képződés és állzúletek fölötti nézeteket, valamint a csontforrat szövettanát is.

S bár szerző új fölfedezéseket nem tett, sőt inkább maga is vallja, hogy kísérletei nyomán egyedül a mások által eddig szerzett tényeket bizonyítja be: mindazáltal e pályaművével szorgalmának, észleleti tehetségének és helyes buvárlati módszerének tagadhatatlan bizonyítványait adja.

A 2-ik pályamű e következő jelige alatt jelent meg: „A mai értelemben vett egyetemi tanításnak sarkpontját annak leglényegesebb kellékét képezi az, hogy a tanítás önálló tudományos kutatások talaján fejlődjék ki, és ez által szünet nélkül tápláltassék.“ Than Károly.

Negyedrét alakn 89 lapon irt, művészileg is becses XI rajzolt táblával és 54 állati csontkészítménnyel ellátott, ezen pályamű a csontforrat képződését tárgyalja négy szakaszban. Első a csonttörési tan történelmét, második az egyszerű csonttörések szabad szemmel észlelhető lefolyását, harmadik a szövettani viszonyokat, negyedik a táblák magyarázatát és a bonczleleteket foglalja magában.

Ezen pályamű szintúgy mint az előbbi önálló buvárlat alapján nagy szorgalommal és szakismerettel van írva, és mint olyan szolgáltat adatokat az e téren eddig tett vizsgálatok és észleletek bebizonyítására.

Mind a két munka csak nem ugyanazon fokú tudományos értékkel bírván — jutalmazásra egyaránt érdemes — miért is határozottatott, hogy az 50 forintból álló pályadíj a két pályamunka között egyenlő részekben osztassék el.

A jeligés levélkéek felbontatván az 1. szám alatt értekezés szerzőjének Frischmann Gyula, még a 2. sz. alatti szerzőinek Azary Ákos és Tóthfalusy Gyula bizonyúlt, minélfogva a jutalomdíj egyik fele az előbbi munka íróját, míg annak második fele az utóbbi munka szerzőinek adatik kí.

A belgyógyászatból kitűzött következő pályakérdésre: „Irassanak le a hasi hagymáznál előforduló helybeli rendes és rendkívüli változások, kórodai észleletek alapján“, egy pályamunka érkezett hozzánk a kövcthező jeligés levelkével ellátva: „Sed quid tentare nocebit.“ Ezen pályázat 20 ivre terjed. Szerző a bevezetésben az alhasi hagymáz körüli ismereteinknek rövid történetét vázolván, áttér ezen betegség rövid kórképének közlésére, erről azonban a szerző még többet hoz fel az egyes szervek kórboncztni leírásánál. Miután a pályázó továbbá az egyes szerveknek a hasi hagymáznál való kóros elváltozásait leirta, az illető kutatók észleleteit és véleményeit a legujabb időig felsorolja. Ezen osztályban különösen taglaltatnak a bélhuzamnak, a lépnek, nemkülönben a fodor-, áll- és nyelvalatti, fültő- és hasnyálmirigyeknek, a májnak, a húgyszerveknek, az izmoknak, a szívnek

az edényrendszernek, a hashártyának, a bőrnek és a bőr alatti kötőszövetnek kórboncztnai változásai. Ezeken túl szerző azon módosulásokat vázolja, melyek az alhasi hagymázban egyéni befolyás által előidéztetnek. A hasi hagymáznál előjövő kórszövettani változásokat külön fejezetben adja elő, s ezen változások részint ábrákkal, részint Scheuthauer tanár úr dolgozójában készített 27 szövettani készítménynyel világosíttatnak meg. A munkának utolsó részében 5 hasi hagymáz kóresetet láztáblával közöl, még pedig 4-et egyetemünk belgyógyászati, míg az ötödiket Weyrich tanár dorpai kórodájából.

Tekintetbe véve azon szorgalmat, melylyel ezen terjedelmes pályairat összeillettetett, s azon ügyességet, melylyel a munkához mellékelt kórszövettani metszetek készítettettek, az orvoskari tanártestület annak jutalmazását elhatározta, minélfogva a jelíges levélke felbontatván, annak szerzőjéül Bruck Lipót, orvosnövendék tünt ki.

A szemészből kitűzött pályakérdésre munkálat nem adatván be, az a jövő 187¹/₂-diki tanévben újra ki fog hirdettetni.

Kelt Pesten, az orvoskari tanártestületnek 1871. június 6-kán tartott VI-dik rendes üléséből.

Rupp Nep. János,
e. i. dékán.

Az Arányi-féle jutalomdíjat, mely a kórbonczlelet és kórhatározat jutalmára volt kitűzve, e következők nyerték el:

az elsőt 30 frttal Greutzner János;

a másodikat 20 frttal Azary Ákos;

a harmadikat 10 frttal Both János orvostan

hallgatók; — dicséretre pedig Matolcsy Kálmán és Belky János munkái érdemesítették.

A Rupp-féle alapítványból, mely oly IV. és V. éves orvostanhallgatók jutalmazására alapított, kik helyes magaviselet mellett sikeres tanulmányozás, és az orvosi tudományokban gyakorlati ügyesség által kitüntetik magukat, — ezen alapítvány ez idén esedékes 100 frtnyi juttalomban Réczey Imre, V éves orvoshallgató részesítettett.

IV. A bölcsészettudományi karé.

Tekintetes egyetemi tanács!

Dr. Horvát Árpád és Dr. Kerékgyártó Alajos Árpád, ny. r. tanárok jelentése az 1871-ki magyar történelmi pályamunkák birálatáról.

A bölcsészeti karnak 1870. június 25-én másodszor hirdetett következő jutalomtételére: „Fejtsék meg a magyaroknál és velök rokon népeknél fenállott törzs, nemzetség és ág természete, úgy szintén ezek és az egyének különféle nevei keletkezése és használatának módja és ideje“, a kitűzött határnapig, 1871. márczius 31-ig, két pályamunka érkezett, és pedig:

az I. számú ily jelige alatt: „Perdus et pernox patrum memorias revolve“-ek. Cassiodorus.

a II. sz. pedig következő jelige alatt: „Emlékezzünk régiokról“ stb.

Az I. számú pályairat a kérdés első részét: a magyaroknál és a velök rokon népeknél fenállott törzs, nemzetség és ág természetét, az Árpádház korszakából való krónikáink a X. századi görög fejedelmi

írók és korunk hazai írói vélelmezése alapján akkép oldotta meg, hogy a mi e tárgyról az említett régi kútfőkben és az ujabbkori dolgozatokban szórványosan föllelhető, azokat szerző munkájában velős rövidséggel és szabatos nyelvezettel feldolgozta, illetőleg felhasználta és kellő rendben összpontosította: miért is a munkálat ezen részét, mint az eddigi nyomozások összevont eredményét kielégítőnek és dicséretre érdemesnek tartjuk. Mi azonban a kérdés másik részét az egyének különféle nevei keletkezése és használata idejét és módját illeti: a kérdés ezen részének megoldása szerzőnek már csak azért sem sikerülhetett, mert ő az „Árpádkori új Okmánytár“ két kötetén kívül más terjedelmesebb oklevélgyűjteményt, mint főforrást, nem használt, és azonkívül a krónikák ide vonatkozó szövegét sem méltatta kellő figyelemre. Szerző e részbeni kutatásai eredménytelenségének több jelenségei vannak, melyek közül csak egyre a vezetéknevek fölvételét illető helytelen nézetére hivatkozunk, mely így szól: „Állandó vezetéknevek a XIV. század második felében, bár még ritkábban, állandósíttattak.“ És ismét: „Az egyének különféle nevei helyét a közhasználatban egészen csupán a XVI. században foglalták el az állandó vezetéknevek.“ (162. 167. l.), mely állítás az okmányi adatokkal ellenkezik.

A II. számú pályairat jelentékeny kútfői és nevezetesen oklevélbeli készülékkel dolgoztatott ugyan ki; de ez épen úgy, mint a mult évben a II. sz. alatt érkezett munkálat, az írásban eléggé nem jártas kezek által másoltatván, részben olvashatlan és érthetetlen, általában pedig annyira el van hibáktól lepve, hogy a

dolgozat ily alakja mellett azt meghatározni, mi a szerző és mi a másoló hibája, nem lehetvén, a munkálatot beható bírálatra alkalmasnak nem találjuk. Egyébiránt e fogyatkozást szerző maga is beismeri, nyíltan megvallván: hogy „oly hibák csusztak be, melyeken csak újabb leiratás által lehetett volna segíteni, de erre idő nem volt.”

Ezen eljárásunkról jelentésünket azzal terjesztjük elő: hogy, miután az I. számú pályamű a kitűzött kérdésnek első részét annyi ügyességgel oldotta meg, hogy e dolgozat a történeti nyomozás és compositio tekintetében teljesen kielégítőnek mondható; továbbá, miután a munkálatnak ezen része a 169 lapra terjedő egész műnek négyötödét teszi, és a szerzőnek kétségkívül sok fáradságba került: hajlandók vagyunk a Tekintetes Tanártestületnek ajánlani: hogy ezen okoknál fogva a jutalom 180 forint, az I-ső számú pályamű szerzőjének adassék ugyan ki, de oly föltétel alatt, miszerint munkájának a személynevek keletkezésére és használatára vonatkozó része sajtó alá bocsátás előtt újra átdolgoztassék. Felbontatván a jeligés levélke szerzőül Vincze Gábor I. éves hittanhallgató tűnt ki. — Pest, 1871. június 6.

Dr. Horvát Árpád, s. k.

ny. r. tanár.

Dr. Kerékgyártó Alajos Árpád, s. k.

ny. r. tanár.

VÉLEMÉNYES JELENTÉS

az 1871-ki, Magyar - Nyelvészeti Pasquich-pályázatról.

E feladatra: „Kivántatik a magyar nyelvújítás vázlatos története és bírálata, annak főbb időszakai

szerint“ jutalma 50 frt; két pályairat érkezett, ily jeligékkel:

1. Si forte necesse est
Indiciis monstrare recentibus abdita rerum,
Fingere non exaudita Cethegis
Continget, dabiturque licentia sumpta prudenter.
Hor. ad Pis. 48—51.
2. Plátói nyelved s lelked idézte le
Hozzánk az ép Íz szebb geniussait;
Nyelved mosolygó Grátiája
Önti belénk Helikon malasztját.
Berzsenyi (Kazinczyhoz.)

A 74 lapra terjedő első pályairat megfelelkezik arról, hogy a nyelvújítás az irodalommal egykorú; hogy íróink, kezdve első papjainktól, kik az új vallás legszükségesebb szövegeit lefordították, már kénytelenek voltak a keresztyén fogalmak kifejezésére újítani, hol idegen szókat vevén fel, melyeket többé-kevesebbé nyelvünk sajátosságaihoz alkalmaztak, hol a meglevőket az értemény más-más árnyéklataira használván, hol a szófűzésben, öntudatlanul, deák formákat követvén: mikre már az ómagyar Halotti Beszédből s a szinte ómagyar Königsbergi Töredékből hozhatott volna fel példákat. Elmulasztotta továbbá a középmagyar, fő s nagy kiterjedésű emléket, a preminentiam úgy nevezett, Régi Bibliát, e tekintetben áttanulmányozni: mert, hogy a HB-től fogva, melyet pályázó helytelenül a XII. századba helyez, „újításokkal csak igen gyéren találkozunk“, oly általános, és félig tagadó, állítás, melyből pozitivumot nem tanulunk semmit. Midőn irodalmunk második időszakáról azt állítja, hogy abban „újításokat csak annyiban látunk, hogy a bibliafordítók az Árpádkori nyelvmaradványokban gyakori szelleket, kettőshangzókat

ritkábban használván, ez által a nyelvnek némi kellemet és hangzatosságot kölcsönöztek“, mutatja, hogy a „nyelvújítás“ fogalmával nincs tisztában, miután az csupán az írók által képzett új szók és szólásformákra vonatkozik. Bátori Lászlóról is egész általánosságban állítja, hogy az avúlt szóképzések stb. helyett újakat alkotott, a nélkül, hogy csak két-három példát hozna is fel. Ily általánosságban haladva, eljut szerző végre az „újabb nyelvújításhoz“, melyet azon tekintetből különböztet meg — helyesen — a régiebbtől, hogy ez nem csak új fogalmakra szükséges új szókat alkotott, hanem a meglevőket is szebbek által helyetteszeni igyekezett: de itt is túlment a nyelvújítás fogalomkörén, midőn „a nyelvtani és helyesírási szabályok tökéletesítését vagy újak alkotását“ is e cím alá fogja. — Ez újabb nyelvújítás történetében két korszakot különböztet meg: a kísérletekét, és a „tulajdonképeni nyelvújításét“: helytelenül, mert a kísérletek is „tulajdonképi nyelvújítások“ voltak; és mert az általa felállított két korszak (1788—1808, és 1808—1825) ez évek felvételével egészen önkényes, és kizárja a szorosan nyelvészeti alapra fektetett legújabb időszakot, a tudományos műnyelv-alkotás oly felette fontos korszakát, melyről csak néhány szóval emlékszik függelékkép. — A tárgyalás is inkább irodalomtörténeti, mint — ami kívántatott — az újításoknak, külön phásisaikban, külön képzési csoportjaik szerinti ismertetése, s a követett újítási módok tudományos bírálata. Az egyes adatokban hiányzik a kellő pontosság; s az egészben a kifejezés szükséges szabatosága.

Mind ezeknél fogva e pályairat a feladványt csak megközelítőleg sem oldotta meg.

A másik, 328 lapra terjedő, pályairat legott behatározó és terjedelmes, lelkiismeretes tanulmányozások eredményének érezteti magát. Igaz, hogy a kérdést hibásan fogta fel. Nyelvtörténetet, még pedig külsőt és belsőt, ad, nem pedig ebből kiválasztva az újítás történetét, mely annak csak részét teszi, és mely egyedül kívántatott. E szerint négy korszakot különböztet meg: az ó és középkorot, a Pázmány korát, a nyelvészépítést vagy Faludiét, s a nyelvújítást, mely utóbbinak kétszáz lapot szán. A kérdés ily felfogásának következése aztán, hogy a Halotti Beszédet tüzetesten tárgyalja 79 lapon, a Debreczeni Grammatikát, Beregszászit, Versegly, Révai s ennek iskolája vitáikat 60 lapon; hogy a nyelv úgy külső mint irodalmi történetének szinte sok helyet szán, a helyett, hogy minden gondját a nyelvújítási viták történeti keretében a történeti megalkotásra fordította volna, a különböző időkben divatozott különféle szóalkotási módok példákban kitüntetésére, s ezekben a szóképzésnek ma már kifejtett törvényei szerint megbírálására: mik egyedül tartoznak a feladvány körébe. — E mellett előadása áradozó, gyakran ismétlő; szereti a szóvirágokat, képeket, hasonlításokat, mik a tanszerű előadásban csak módjával, és élesebb világítás okáért megengedhetők; s iránya nélkülözi a mindig — helyes, tulajdon és szabatos kifejezést.

Ámbár tehát e pályázóról sem mondhatjuk, hogy a feladványt szerencsésen megoldotta, nem adván a magyar nyelvújítás jól elrendezett, s vázas keretében is a kérdés lényegét a szükséges részletességgel és szabatsággal eléállító bírálatos történetét: dolgozatának még is annyi jó oldala van, hogy az a kar mélt-

tánylását teljesen megérdemli. Mindenek előtt, sok jártasságot tanusít a nyelvtörténetben, melyet nem csupán irodalom történeti munkákból szerzett, hanem mind a feljebb már említett és általa bírált, mind más, a nyelvújítási mozgalmakban szerepelt írók és munkák tanulmányozásából. Nézetei, észrevételei többnyire helyes elvekre, önálló és gyakorlott íhlőtehetségre mutatnak. Előadásán sok melegség ömlik el. Magyarsága, irányának fenn gáncsolt hibái mellett is, jó és folyamatos. Ennyi jó oldalt tekintve, és azon sok munkát és szorgalmat, melyet szerző e pályáira fordított: jó lélekkel kérhetjük a Tekintetes Kart, hogy e derék dolgozatot a Pasquich-díjjal megjutalmazni méltóztassék. Felbontatván a jeligés levélke szerzőül: Wibiral Gyula III. éves bölcsészethallgató tünt elő.

Pest, 1871. június 5.

Dr. Toldy Ferencz, s. k.
rendes tanár.

Dr. Riedl Szende, s. k.
r. tanár.

A philologiai pályamunka bírálása 187^o/₁.

A „vizsgálj és ítéld” jeligés pályamunka szerzője a kitűzött kérdést nem csak nem fejté meg, hanem annak tüzetes tárgyalásába sem bocsátkozik sehol; a tárgyra vonatkozó átalános mondatokat — melyek többnyire mások műveiből vannak véve —, itt-ott felhoz ugyan, de meg sem kísérli, azokat indokolni, vagy helyes következtetéseket vonni belőlök; etymológiára, mely a kérdés első részének eldöntésénél okvetetlen szükséges, sehol tekintettel nincs, sőt a

Homér és Hesiod műveiből meríthető, a régi természetvallásra vonatkozó bizonyítékokról (milyenek: az istenek nevei, homéri epithetonai stb.) is csak futólag (a hely megnevezése nélkül), s több helyütt hibásan tesz említést.

Hogy szerző nincs tisztában a kérdés iránt, azt mutatja a modor, melyben a feladat első részát: „Igaz-e Herodot azon állítása, hogy Homér és Hesiod voltak elsők, kik a görögöknek isteneket adtak?” — tárgyalja. E kérdés szerzőt négy oldalon át foglalkoztatja, az ötödiken az eredményt olvassuk szavakban: Ezek után érthető lesz, minő joggal mondhattott Herodot“ stb. — pedig bizony az előadottakból érteni egyebet nem lehet, mint hogy szerző a természetvallási és a görög hőskor-alkotta istenek közti különbséget nem ismeri, s ennélfogva a kettőt minduntalan összetéveszti.

Következik a kérdés második része. A 4—13 oldalon az u. n. homéri istenségek iratnak le; a 6-ik oldalon elmondja ezekről, hogy „az emberi kevert életébe maguk látható alakokban beavatkoztak“, nyomban ezután azt állítja, hogy sok régi való e korból, midőn még a görög vallás a természeti hatalmak imádásának jellemét viselé (!?), — s ugyanezen istenségekről a 7-ik oldalon írja, „hogy testi és szellemi tekintetben emberformára vannak alkotva.“ Ez valóságos tömkelege a fogalomzavarnak! Maga a rajz nem teljes, több helyt (p. a 9-ik, 10-ik, 11-ik oldalon) nem való, és bizonyító idézetekre sehol nem támaszkodik.

Hesiod fogalmait az istenekről egy oldalon (a 13-ikon) elmondja szerző — a Homéréival azonban

sem általánosságban, sem részletesen egybe nem hasonlítja, mit pedig tennie kellett volna, hogy a kitűzött kérdésre megfeleljen.

A mit szerző befejezésül mond, azt mások bizonyítékul hozták fel, hogy a görögök legrégibb vallása is természetistenítésen alapult — minket a kérdés iránt tökéletes homályban hagy.

De nemcsak a tárgy beható ismeretének hiányát mutatja ez értekezés, kidolgozása ép oly gyarló. Terve a munkálatban, gyakran logikai egymásutánt az eszmékben hiában keresünk — olyannyira, hogy némely mondatok teljesen érthetetlenek.

Mit mondjunk p. a szerző ilynemű okoskodásához: „miután az isteneknek mint magasabb lényeknek, melyektől magát az ember függőnek tartja, a közönséges eszmevilágnak korlátain föl(ül) emelkedniök kell, azért az ember isteneit a földi hibáktól menthetetleneknek tartotta.“? (l. 7-ik old.) Mit akar szerző e szavakkal mondani: „Görögország vallása Hesiod által codexnek egy nemét nyert“ stb.? (l. 4-ik old.) vagy e mondattal a 15-ik oldalon: „úgy hogy neki az őskorból csak a jelennek eszményi képe fönmaradt“? vagy midőn a 3-ik oldalon így ír: „Homér e felfogást sajátjává tette, mely neki, mint költőnek hasznára vált (!), őt kimívelte, kifinomította“ stb. (Kit? önmagát-e? az istent-e? vagy plane fölfogását finomította ki?) De nem folytatjuk tovább, mert különben a bírálat hosszabbra nyúlik, mint a dolgozat.

E hiányok- és hibákhoz járul a rossz magyarság, mely nemcsak nyelvtani alakok helytelen használata, hanem helyesírási hibákra is kiterjed, nem is

említve a szórend és központozás ellen elkövetett hibákat.

Határozott és határozatlan igealakot több ízben összetéveszt a szerző: így p. ezeket írja: „őket meglátogat“ a 9-ik oldalon, „tarthattak meg magukat“ a 10-iken; így 14-ik oldalon is stb.; a létigét hibásan alkalmazza: „melynek ők tagjai vannak“ a 11-ik oldalon. A 14-ik oldalon ezeket olvassuk: „Az istennek és hősökről való mondák“, sőt oly melléknévi alakokat is ismer szerző, mint „hellenai“ (3-ik old.) „poetikai“ (költői értelmében) és „bocotikai“ (13-ik old.). A szeuv. jövő id. igenév ily alakban fordul elő: „tekintethetendő“ (4-ik old.). „Allak“ következetesen iratik 2 l-lel (a 4-ik oldalon). hasonlóképen: „hallhatatlanság“ (a 10-ik oldalon).

Szükségesnek tartjuk még, egy körülményt fölemlíteni, mely a szerző eljárására vonatkozik más írók művei használatánál.

Idézni mások munkáiból nemcsak meg van engedve, hanem, főleg ha azok jók, igen tanulságos is; de egész szakaszokat a forrás megnevezése nélkül kiírni és sajátjaként adni ki — az nem fér össze az írói becsülettel. Pedig ezt tévé szerző. Munkálata első szakasza „A nyelv alkotása — megelőzi a költészetet“ Müller és Donaldton Görög Irodalomtörténete (Récsi fordításában) II. fej. 1-ső §-ból van kiírva csekély és rossz változtatásokkal (p. az első mondatban „mivelődése“ — „mivelése“ helyett). Ugyanezen munkából (II. fej. 2. §.) van szóról szóra átvéve a 3. oldalon: „Az istenekről Homér költeményeiben“ stb., továbbá (II. fej. 3. §. 14-ik old. köz.) a 6-ik oldalon: „Maiglan fenmaradt“ stb.; — és hogy sokat ne em-

lítsünk, a dolgozat vége (15-ik és 16-ik old.) „Ha figyelmesen észleljük“ stb. szóról szóra olvasható u. o. 5-ik §. — Pesten, 1871. május 5-én.

Télfy Iván, s. k.

Hómann Otto, s. k.

Bírálat a bölcsészeti kar részéről 187⁰/₁-iki tanévre kitűzött természettani jutalomtételre pályázó XI. számú munka fölött.

Tekintetes bölcsészeti kar!

A bölcsészeti kar részéről 187⁰/₁-iki tanévre a természettanból kitűzve volt: „A légkörben előforduló fénytani tűneményeknek értelmes leírása és alapos megfejtése“; jutalma 50 frt.

Ezen kérdésre egy pályamunka: „et occultissimae res revelantur tempore“ jelige alatt érkezett, melyről az alólírt bírálók véleménye a következő:

A két és fél ritkán írott ívre terjedő pályamunka ötödrészét egy oly bevezetés teszi, mely a dolgozat tárgyával igen csekély összeköttetésben áll. Tartalmára nézve egész átalánosságban, az állatövi fényen kívül, mindegyik légköri fénytűneményről szól, de azoknak ismertető és egymástól kellően megkülönböztető részletes leírását igen hiányosan eszközli; fejtegetések közben pedig oly kevés alapossággal jár el, hogy a jelenkori természettan színvonalát távolról sem közelíti meg. Így a nap és hold udvarai közül csak az ugynevezett kis udvarokat hozza fel, a nagyobbakat pedig, melyeknek sugara az égboltozaton 22 vagy 44 fok hosszaságu, teljesen mellőzi. A kétféle légtükrödzési tűneményeket, melyek ellenkező keletkezési körülményeiknél fogva korántsem azonosak,

délbáb neve alatt foglalja össze, s azokról költészeti modorban ábrándozván ama lényeges körülményt meg sem érinti, hogy az általok mutatkozó képek állása megfordított a megfelelő tárgyak állásához képest. Az ismeretesb légköri tünetményeknek, például a szivárványnak leírását feleslegesnek mondván a belső szivárványról 13-ik lapon azt állítja, hogy az sokkal nagyobb a külsőnél. A tünetmények megfejtését, a helyett, hogy azt a fénysugarak természettani törvényeinek alapos és szigorú alkalmazására fektetné, vagy egyes határozatlan értelmű, s hibásan alkalmazott kifejezéssel végzi, vagy pedig az ismert természettani törvényekkel meg nem egyeztethető állításokra alapítja. Így a szivárvány és az udvarok keletkezési okát azonosnak mondván a nélkül, hogy a keletkezésökre megkívántató körülményeket helyesen kijelelné, s keletkezésök módját alapos részletességgel előadná, egyszerűen csak a fénysugarak elhajlásának tulajdonítja; holott a szivárványok és a nagyobb udvarok oka a fénysugarak megtörésében rejlik, s csak a kisebb-féle udvarok függnék a sugarak elhajlástól. Az álnapokat és álholdakat nem tartja egyebeknek, mint a nap vagy hold udvara fénykörébe belépő csillagoknak, melyek szinte a naptól vagy a holdtól annyira megvilágosíttatnak, hogy azoktól alig különböztethetők meg.

Alólírt bírálók ezen alaptalanságok folytán a még elősorolható elhallgatása mellett is elegendőleg indokoltnak tartják azon véleményöket, hogy az „et occultissimae res revelantur tempore“ jeligés pályamunka a kitűzött jutalomra nem tarthat igényt.

Pesten, június hó 5-én 1871.

Dr. Jedlik Ányos, s. k., Dr. Petzval Otto, s. k.

Vélemény az aesthetikai pályázatról.

A jutalomtételért, mely Arany balladáinak széptani jellemzését s összehasonlítását népballadáinkkal kívánja, összesen öt munka pályáz, úgymint:

VII. sz. Arany János balladáiról. Jeligéje: „Nagy íróinkat meg kell értenünk.“

VIII. sz. Czim nélkül. Jeligéje: „Tanuljuk a népet, e nagy élő könyvet, melynek betűi egy-egy emberfő. Erdélyi.“

IX. Arany János balladáinak aesthetikai jellemzése, különös tekintettel népköltészetünkre. Jeligéje: „Arany balladáiban a tények rideg anyaga teljesen fölolvadta szív kohában, s minden, a mi történik, az érzelem viszfényében tündököl. Greguss Ágost.“

XIII. Arany János balladáinak széptani jellemzése s összehasonlítása népballadáinkkal. Jeligéje Tassóból.

XIV. Arany János balladáinak széptani jellemzése s összehasonlítása népballadáinkkal. Jeligéje: „Egyszerű dal, egyszerű szív s lélek. Arany.“

E pályázatot sikerültnek mondhatjuk. a mennyiben az öt munka közül három annyira kiemelkedik, hogy ha három jutalom volna kiosztható, mind a hármat jutalomra méltónak itélnők.

A VII. számú, mely 33 lapra terjed, valamint a 37 lapnyi XIII. számú futólag, felületesen, hézagosan és minden praecisio nélkül szólnak a tásgyhoz. Például: az előbbi csak ütközést keres a balladában, az utóbbi csak egyszerű s őszinte előadást a magyar népköltészetben; amaz a balladát ellenébe teszi a mondának, mintha külön fajok volnának s a ballada nem épen többnyire mondán alapulna, az utóbbi meg

a tragikumot nem tekinti egyébnek, mint rémületesnek, a mi szánalmat gerjeszt (14. l.).

Szintén futólagos, de rendszeresebb és praecisebb a XIV. számú s 37 lapra terjedő munka, mely a költő fejlődését is és kapcsolatát korával ügyekszik kimutatni, balladáit legönállóbban jellemzi s közép helyet jelölnekik az éjszaki balladák meg a déli románczok között.

Szép tanulmányról s nagy szorgalomról tanuskodik a 406 lapra terjedő VIII. számú munka, s bevezetése a népköltészettről jelesnek mondható. Arany balladáit — Szondi két apródja, a Walesi bárdok és Rákóczyné kivételével, de ezek helyett közéjük vonva Szibinyáni Jankot és Pázmán lovagot — egyenkint, részletesen fejtegeti, a magyar népies fölfogást mutogatva a szavak, képek, fordulatok használatában. Kár, hogy magyarázatai gyakran aprólékosak és kezdetlegesek, lélektani tekintetben gyöngék, a versformára pedig épen ki nem terjednek, holott Arany nál ez is jellemzőleg visszamutat a népköltészeti alapra. És kár, hogy maga a ballada felfogása téves. Szerző ugyanis nem tekinti azt oly dalnak, mely ismeretes dologról szól (a mi pedig szaggatott, töredékes előadásának is egyik oka), hanem teljes elbeszélést kíván tőle, miért is például szükségesnek látja Zács Klára házagos elbeszélését mentegetni, V. Lászlóban pedig épen azt roszalja, mi mint balladát jellemzi, hogy t. i. cselekvénye nem elejétől fogva fejlődik ki előttünk, csak utóhatása.

A feladatot legteljesebben oldja meg a 159 lapra terjedő IX. számú munka, melynek azonfelül nyelve is legszebb, legszabatosabb (habár az uralni szót két ízben épen ellenkező jelentésben, uralkodni helyett,

használja). Arany költői jellemzéséből indul ki s nyelvében, versében, előadásában a magyar népszellem hatását mutogatja. Ágnes asszonynál többek közt megemlékszik arról a népmondás motivumáról, hogy az ártatlanul kiontott vér soha el nem múlik; Zács Kláránál, Török Bálintnál a népmesei, többnyire hármas felkérdezgetésről, stb. Helyesen kiemeli Arany balladáinak tragikai morálját; kevésbbé helyesen Arany hazafias érzületét, a mennyiben ez Aranyra nézve nem jellemző, mert a magyar költőket általában megilleti, Szerző minden tételét nem tekinthetjük kifogástalannak; de nézetei valamennyi között legtisztábbak s legtisztábban is vannak kifejezve.

Véleményünk szerint tehát e IX. számú pályamunka, melynek jeligéje: „Arany balladáiban a tények rideg anyaga“ stb., jutalommal, a VIII. számú, melynek jeligéje: „Tanuljuk a népet“, stb., első helyen, a XIV. számú pedig, melynek jeligéje: „Egyszerű dal“, stb., második helyen dicsérettel volna kitüntendő. Felbontatván a jeligés levelkék az 50 frt jutalmat Téglás Gábor nyerte; a dicsérettel felemlített munkák szerzői pedig: Cseley Géza I. éves joghallgató és Bayer József tanárjelölt. — Pesten, 1871. június 6.

Horváth Cyrill, s. k., Gregust Ágost, s. k.

A magyar kir. egyetem Tekintetes Bölcsészeti Karának. Than Károly és Szabó József véleménye jelentése a Pasquich-féle alaphól hirdetett vegytani pályakérdésre beérkezett pályamunkák fölött.

Tekintetes bölcsészeti kar!

A folyó iskolai évben a Pasquich-féle alaphól kitűzött vegytani pályakérdésre.

„Tanulmányoztassanak összehasonlítólag azon eljárások, melyeknek segítségével a horgany arsentől és kéntől teljesen megtisztítható és alapíttassék meg, milyen mód vezet legbiztosabban célhoz;“ jutalma 50 frt.

Két pályamű érkezett be:

Az V. számú: „Si quid novisti“ . . . stb.

A VI. számú: „A valódi tudás szünet nélküli fejlődésben van“ stb. jeligékkel.

Az V. számú pályamű 24^{1/2} negyedlapra terjed. Pályázó miután a horgany előjövételéről és annak leválasztásáról beszélt, áttér azon szokásosabb módszerek egyszerű leírásához, melyek szerint a horganyt a benne előforduló idegen anyagoktól különösen az arsén és kéntől megtisztítani szokták. Végül e módszerek fölött önálló kísérletek nélkül összehasonlításokat tesz, melyek nem minden tekintetben mondhatók helyeseknek, a mennyiben egyes állításai inkább téves felfogásnak mint helyes értelmezésnek kifolyásai. Így például a 22-ik lapon mondottak szerint azt látszik hinni, hogy midőn a horgany lepárlás által tisztítottatik meg, a kéntől a forrponatokbani különbség tenné lehetővé az elválasztást, melyet tévesen a kénre nézve 400°, a horganyra nézve 500°-nál fekvőnek említ fel. Ugyanígy az 5-ik lapon azt állítja, hogy az arzen a ként mindenütt képes helyettesíteni stb. Végül minden kísérleti alap és elegendő szabatosságú indokolás nélkül azon következtetésre jön, hogy a használatban levő módszerek közül legjobb a salétrommali kezelés. Irálya különben helyes és a munkálat elég szorgalomra is mutat.

A VI. számú pályamű 17 nagy negyedréti lapra terjed.

Miután a horgany sajátságai annak előjövetele, előállítása és az árubeli készítmény tisztátlanságai kellőleg tárgyalattak, szerző áttér a horgany tisztítási módszereinek tárgyalásához. Ezeknek alapos leírása és rövid, de helyes bírálata után a szinítés és lepárlás általi módszereket, mint a gyakorlatra nézve hosszadalmasakat mellőzve, a kénneli, valamint a salétrommali megtisztítást kísérleti alapon párhuzamosan hasonlítja össze.

A kísérletekből határozottan kiderül, hogy a salétrommali összeolvasztás nemcsak a kénnek, de különösen az arzennek eltávolítására nézve is biztosabban célhoz vezet, mint a kénneli összeolvasztás, mely utóbbi módszernél a kén mennyisége inkább szaporodik mint fogy, míg jelentékenyebb arzen tartalomnál ez utóbbi legfeljebb csökken a nélkül, hogy teljesen eltávolíttatnék.

E pályamű tehát a kitűzött kérdést egészen helyesen és határozott eredménynyel oldotta meg. Eltekintve azon alig tekintetbe vehető csekély hiányoktól, melyek némely helyen a kezdőt elárulják, a kivitt számos kísérletek, az arzen és kén kis nyomainak kimutatására követett módszerek, különösen pedig a pályaművet jellemző szabatos nyelv és észjárás határozottan tanúsítják azt, hogy szerző önálló gondolkozásra képes, és hogy a vegytani módszerek lényegébe behatott, azokat átértette és hogy feladatát, a mennyire azt egyetemi hallgatótól várni lehet, minden tekintetben kitűnő módon oldotta meg.

Ezen indokok alapján alólirottak a pályadíjra a VI. számú pályaművet, melynek jeligéje: „A valódi

tudás szünet nélküli fejlődésben van“ stb. kitüntetésre és jutalmazásra érdemesnek nyilvánítják. Felbontatván a jeligés levél szerzőkül : Rohrbach Kálmán és Rik Gusztáv II. éves gyógyszerészet hallgatók tüntek ki.

Kelt Pesten, június 3-án 1871.

Than Károly, s. k.

magy. kir. egyetemi vegyészettanár.

Szabó József, s. k.

az ásványtan tanára.

Tekintetes bölcsészeti kar!

A folyó tanévre a Pasquich-féle alaphól egy 50 frtos pályadíj tüzetett ki a következő növényteni pályakérdésre :

„Tétessenek össze hasonlító görcsői vizsgálatok az egy- és a kétszikű növények gyümölcsfalának szövettani szerkezete felett.“ Jutalma 50 frt.

A kitűzött határidőig e kérdésre egy pályamunka érkezett be, melyet szerzője a következő jeligével látott el: „Die Naturgeschichte beruht auf Vergleichung.“ Göthe.

A munka 25 tömötten írott oldalra terjed, s hozzá 23 táblán összesen 98 ábra, és 25 darab görcsői készítmény van csatolva.

Ezen igen beható s tüzetes vizsgálatok útján nyert s számos adatokat magában foglaló munka megbírálásánál kitünt :

1. Hogy a szerző a kitűzött kérdés megoldására kiváló szorgalmat fordított, — mert daczára annak, hogy egészben véve is rövid volt az idő, melylyel rendelkezett, s hogy ez időnek is jó részét a tél foglalta

el; — mégis nem kevesebb mint negyvenkét növényfajra terjesztette ki vizsgálatait, mi azok előtt, kik az ilynemű vizsgálatokkal járó nehézségeket s így azok hosszadalmasságát ismerik, valóban nem fog csekélynek feltűnni.

2. Az által, hogy a szerző vizsgálatait nemcsak a teljesen kifejtett és kész termésekre, de — a mennyire ezt viszonyai s a körülmények engedték — azoknak fejlődéstani viszonyaikra is kiterjesztette; bizonyosságát adta nemcsak annak, hogy a kitűzött kérdést helyesen felfogta, de annak is, hogy az ilynemű kérdések megoldásánál irányadó elvekkel, s az ezek alapján megállapított vizsgálati módok- s eljárásokkal is tisztában van.

3. Kitünt, hogy a munkának részletes részében leirt s felsorolt adatok, mindnyájan kivétel nélkül a szerző önálló vizsgálatainak eredményei, s hogy ez adatok mind helyesek és hibátlanok. — A leirt tények bizonyítására s értelmezésére a munkához csatolt ábrák és görcsői készítmények jól választattak s helyesek. Az utóbbiak közül egyesek megromlottak ugyan, s így nem egész tisztán mutatják azon viszonyokat, melyeknek magyarázatául szolgálniok kellene, de ennek oka e tárgyak természetében fekszik, a mennyiben azok mint készítmények csak nehezen tartóhatók meg ép állapotban még rövid időre is, s így e hiány — azt hiszszük — nem róvható fel a szerző hibájául.

4. Kitünt, hogy ezen adatok azon fejlődéstani viszonyokat, melyek által az úgynevezett húsos gyümölcsök nedvdús szövetrészletei létrehozatnak — s melyek tanulmányozására a szerző főszólyt fektetett

— igen tanulságosan magyarázzák s oly értékűek, hogy az itt-ott még teljesen be nem fejezett észleleteknek — a szerző által is ígért — kiegészítése s némely újabbak általi pótlása s a különben úgy is világos folyékony irálynak még itt-ott szükséges kerekítése és simítása után ha szerző ez adatait kiadja, munkája irodalmunkban bátran helyt fog foglalhatni.

Ezeknek alapján s azon reményben is, hogy a szerző — ki komoly ügyszeretetének s önálló vizsgálatokra való képességének e munkájában is kiváló jeleit adta — a megkezdett s még szép eredményekkel kecsegtető vizsgálatait folytatandja, neki a bírálók a pályadíjat egyértelműleg oda ítélik. Felbontatván a jeligés levélke szerzőül : Borbás Vince III. éves bölcsészethallgató tűnt ki.

Kelt Pesten junius 6-án 1871.

Dr. Jurányi Lajos s. k.,
egyetemi tanár mint bíráló.

Dr. Margó Tivadar s. k.
r. tanár mint bíráló.

Kelt Pesten a bölcsészeti tanártestületnek
1871. junius 6-án tartott üléséből.

Dr. Télyi Iván s. k.,
e. i. dékán.

A bölcsészeti tanártestület.

A MAGY. KIR. TUDOMÁNY-EGYETEMNEK

JUTALOMTÉTELEI

az 187 $\frac{1}{2}$ -ki tanévre.

I. A hittudományi karéi.

1. Explicito gravi versionum S. Scripturae momento dogmatico et biblico generatim, proponatur conditio rerum Saec. I. usque 5-m quoad latinas versiones, speciatim illius versionis quae vulgatae nomine signabatur; atque determinato tempore quo antiqua vulgata cessavit indicentur partes novae vulgatae et antiquae in hodierna latina versione occurrentes et sensus decreti concilii Tridentini Sess. IV-ae de auctoritate hodie usu venientis latinae vulgatae editionis.

Jutalma a Fogarassy alapítványból = 40 forint.

2. Decreta Conciliorum generalium a romano Pontifice confirmatorum universam Ecclesiam obligant. Et, si fidem concernant, infallibilia sunt, valorque eorundem a consensu Ecclesiae haud pendet.

Jutalma a Pasquich-alapból = 50 forint.

3. Adornetur dogmatica dissertatio de indole gratiae habitualis et actualis cum respectu ad humanam naturam huiusque vires et actus; ut tam quid utrinque, natura et gratia, differant elucescat, quam vero, atque praecipue, gratiae Christi mira coelestis ratio appareat.

Jutalma a Pasquich-alapból = 50 forint.

II. A jog- és államtudományi karéi.

4. Adassanak elő, összehasonlító ismertetésben, az európai főbb államokban létező államrendészeti közegek (hatóságok) és intézmények.

Jutalma 75 frt a Pasquich-féle alapból.

5. Mi támaszt és fennállási módot nyújt a nálunk jelenleg érvényben lévő bányajog nagyobbszerű bánya vállalatoknak, különös tekintettel azoknak keletkezésére, belső fejlődésére és külső alakulására? s mi jelentőséggel bír erre nézve a közös bánya tulajdonnak és a bányakönyvnek (u. n. bányatelek-könyv, Bergbuch) rendezése?

Jutalma a Pasquich-féle alapból = 75 frt.

(Másodszor.)

6. Mutattassék ki azon összefüggés, mely a jövedelmi és fogyasztási adók közt az életben és elméletben létezik, s különösen az : lehetséges-e és mily módon a közadózási rendszert kizárólag a jövedelem vagy a fogyasztás alapjára fektetni?

Jutalma a Schwartner alapból = 180 frt.

(Evolvatur nexus, qui inter tributa a proventibus et a consumptione tam in theoria quam praxi intercedit, nominatim utrum et quo modo possibile foret, systema tributorum tantum proventibus aut consumptioni superstruere?) Praemium optimi laboris e fundatione Schwartneri = 180 fl.

III. Az orvostudományi karéi.

Leiró- és tájbonctanból.

7. *a)* A külső férfi nemzőrészek idegei és *b)* a férfi medencze viszeres torlata oldalsó tekintetben.

Ezen két tétel együttvéve képez egy kérdést, s a pályaműhöz sajátkezűleg előállított készítményeknek kell csatoltatniok.

A méregtanból.

8. A karbolsav, anitin és a pikrinsav hatása az állati szervezetre és szövetekre, nemkülönben azok kimutatása az állati testben, s ennek részeiben. Önálló vizsgálatok alapján.

Jutalma a Pasquich-alapból = 50 frt.

A kórtanból.

9. A hőmérsék helybeli és általános viszonyai a lobos folyamatoknál, önálló észlelések és vizsgálatok alapján.

Jutalma a Pasquich-alapból = 50 frt.

A szemészetből.

(Másodszor.)

10. Az egyetemi szemészeti kórodán gyakrabban előforduló köthártyahántalmak tüzetes leírása, — kórodai észleletek alapján.

IV. A bölcsészettudományi karéi.

A magyar történelemből.

11. Fejtessenek ki a nemzeti szellem hanyatlásának jelenségei és okai a XVIII. században.

Jutalma a Schwartner-alapból = 180 frt.

A magyar oklevéltanból.

12. Készíttessék lehetőleg teljes összeállítása a magyar királyok, királynék, királyi hercegek, nádorok és egyéb világi méltóságok, továbbá a magyar-

országi érsekek, püspökök káptalanok és konventek azon pecséteinek, melyeknek rajzai akár önálló, akár gyűjteményes munkákban vagy folyóiratokban eddig megjelentek; s jelöltessenek ki pontosan az illető helyek, hol e pecsétrajzok találhatók.

Jutalma a Pasquich-alapból = 50 frt.

A görög philológiából.

(Másodszor.)

13. Vizsgáltassék meg, igaz-e Herodot állítása, hogy Homér és Hesiod voltak az elsők, kik a görögöknek adtak isteneket. S adassék elő a homéri és hesiodi istenek közötti különbség.

Jutal a Pasquich-alapból = 50 frt.

A természettanból.

(Másodszor.)

14. Kivántatik a légkörben előforduló fénytani tűneményeknek értelmes leírása és alapos megfejtése; a hullócsillagok, égi kövek s a sarki fény tűneményeit ide nem számítva.

Jutalma a Pasquich-alapból = 50 frt.

A földtanból.

15. Dolgoztassék ki valamely hazai kristályos eruptív kőzet ásványtani meghatározása az újabb módszerek alapján.

Jutalma a Pasquich-alapból = 50 frt.

A földrajzból.

16. Irassék le a Balaton vidéke hely- és földrajzi tekintetben.

Jutalma a Pasquich-alapból = 50 frt.

Az elemi mennyiségtanból.

17. Állíttassanak fel ama tételek és szabályok, melyek szerint a végtelen sorok összehajlósága vagy széthajlósága meghatároztatik.

Jutalma a Pasquich-alapból = 50 frt.

Pályázati szabályok.

1. A 6. és 11. szám alatti jutalomtétel kivételével, melyért bárki versenyezhet, a többiekre csak pesti egyetemi hallgatók pályázhatnak.

2. Az 1., 2. és 3. szám alatti jutalom-tételekért csak latin nyelven pályázhatni; a 6. és 11. szám alattira latin vagy magyar, vagy német vagy franczia, a többiekre egyedül magyar nyelven.

3. Valamennyi pályairatok beadásának határnapja 1872. mart. 31-ke. A jutalmak 1872. junius 25-én mint a kir. tud. egyetem ujjaalakításának évfordulati napján adatnak ki az egyetem ünnepélyes közülésében. Beadott pályaművek a pályázat elintézése előtt vissza nem adatnak.

4. A pályairatok negyedréttben tisztán (a 6. és 11. szám alatti jutalomra készülők idegen kézzel is) írva, lapszámozva, kötve legyenek.

5. A szerző nevét és állását illetőleg egyetemi tanszakát tartalmazó pecsétetes levelen ugyanazon jellege álljon, mely a pályamű homlokán olvasható. Álnévű pályaművek nem díjaztatnak.

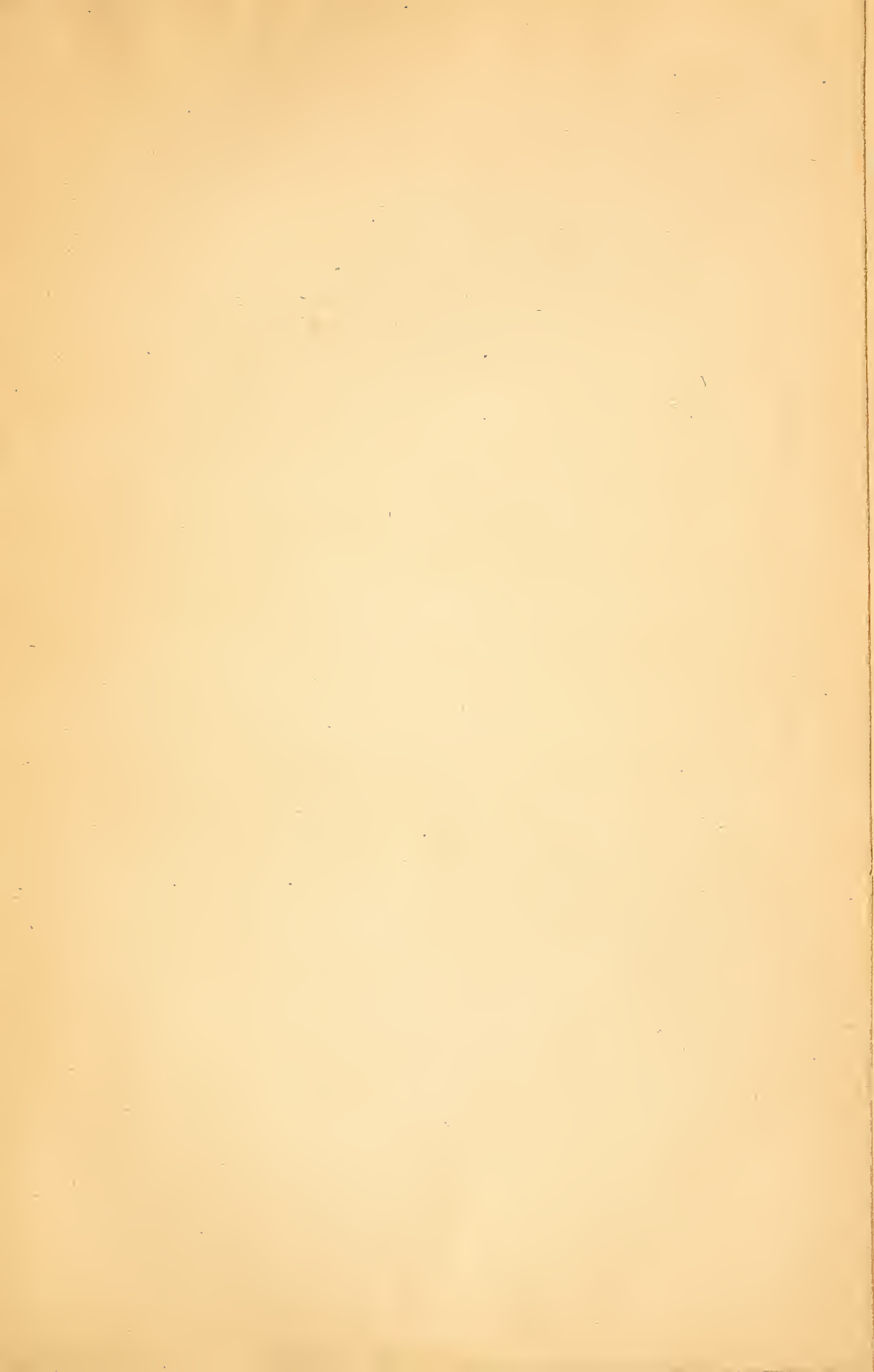
6. A jutalom a viszonylag legjobb munkának, csak azon esetben adatik ki, ha az magában véve is díjra méltónak találtatik. Egyszerű fordítások vagy plágiumok a pályázásból kizárvák.

7. Rendszerint pályadíjat csak egyes dolgozó nyerhet el, a mennyiben azonban a pályakérdést kitűző kar többek közreműködését is helyén lévőnek találná, a díj ezeknek is kiadatik.

8. A pályairatok az szerzőé maradnak, azok kéziratai az illető kar levéltárában eltéttetnek.

Pesten, 1871. évi juniushó 25-én.

M. kir. egyetemi iroda.



LIBRARY OF CONGRESS



0 022 138 746 6